[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد و ثنای [illegible] و نعت بی شمار [illegible] اولیا را [illegible] الیقین [illegible] بر [illegible]

رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بندهٔ درگاه باطلی تراب علی ولد حضرت قدوة العارفین و الکاملین زبدة المحققین و الموحدین کالشیخ الاکبر ملقب بالغیب بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الاکبر که این مختصریست مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از ان در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والد مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان و فایده یابندگان آنست

اول جناب حضرت صاحب را قدس سرہٗ بفاتحہ یاد آرند بعدہٗ بنام فقیر دست دعا بردارند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند۔

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبد الرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمرو ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہرجوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

۶۳ ابوالحسین بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ ۶۴ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ ۶۵ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ

۶۶ عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ۶۷ ابوعلی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ۶۸ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ

۶۹ ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ۷۰ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ ۷۱ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ

۷۲ عبداللہ بروعی رحمۃ اللہ علیہ ۷۳ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ۷۴ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ

۷۵ ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ ۷۶ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ ۷۷ خواجہ ابومحمد جریری رحمۃ اللہ علیہ ۷۸ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ

۷۹ خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ ۸۰ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ ۸۱ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ

۸۲ ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ۸۳ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ۸۴ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ

۸۵ ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ۸۶ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ۸۷ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ

۸۹ ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ ۹۰ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ۹۱ ابوالحسن الصائغ رحمۃ اللہ علیہ

۹۲ ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ۹۳ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ۹۴ ابوعلی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ

۹۵ ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ۹۶ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ۹۷ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ

۱۰۲ خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۳ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۴ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ

۱۰۹ ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ۱۱۱ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ

۱۱۱ ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ۱۱۳ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ

۱۱۹ ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد الراسبی رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۰ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین شیروانی صوفی رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۱ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رحمۃ اللہ علیہ

حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۲ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۳ خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ

۱۲۴ خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہ ۱۲۵ خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ سرہ ۱۲۶ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ

۱۲۷ مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۸ خواجہ علاؤ الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ ۱۲۹ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ عبید اللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ مولانا سعد الدین کاشغری رح مولوی عبد الرحمن جامی قدس سرہٗ

مولانا عبد الغفور قدس اللہ سرہ العزیز مولانا علاؤ الدین آبریزی قدس سرہٗ مولانا شمس الدین محمد روجی رح

شیخ عمر باغستانی قدس اللہ سرہ العزیز شیخ خاوند طہور قدس اللہ سرہٗ خواجہ ابراہیم شاشی رحمۃ اللہ علیہ

حضرت شیخ عبید بن محمد حارثی رح شیخ عبد اللہ یلیانی رح ابو عبد اللہ الرودعندی رح رکن الدین علاؤ الدولہ سمنانی رح

مولانا جلال الدین رومی رح مولانا حسن رشید رح مولانا سلطان الدین رح خواجہ شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم والصلوة على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين کلماتی چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود بر دو نبشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بر یک سخن آن عمل دست دهد بسنده است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر به هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود و آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر که را خواهد و واسطه و علل از میان برداشته تا دانند که عطای محض است و فرمود
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

وگفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الهی ست نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را آنگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمترین از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت ست و دوزخ بهشت عافیت ست و دوزخ بلا و عافیت آنست
که کار خود بخدا باز گذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو نزدیک یکی طعام خوش خوردن و دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خشوع در نماز نیست که اگر تیر با در پهلوی زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی این نیست مگر این کلمه در دل شما
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابو سعید خیر را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه درجه مردان مردواری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابر تر و زاهد تر فرمود ای اعرابی صبر من جمله جزع است و زهد من تمامه
میل است گفت معنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق است بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
با آخرت این عین نصیب طلب است صبر آنکس قوی است که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از ان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه تر است که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد از خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات وسیئات تو بتو
نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است که هر که قناعت کرد بی نیاز شد چون عزلت گرفت
از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت
اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه در راضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاهدارد از هرچه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدای تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و جمله
اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هرچه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن بر دل و زبان
از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود حاطب اللیل نبود که هر چه
تواند بکند و هرچه بزبان آید بگوید و گفت کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور اگرچه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال آن حساب بود
و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان بعکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بوده

قرآن نامه حق رسیده است بشب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باش و گفت نزدیک
ما برادران عزیز تر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازی که دل در آن حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا حمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیزید از این سحّاره یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاری که با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود و یکی وصیت خواست گفت راضی باش در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا او می سازد تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سالست که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و در روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و سه بار ببوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامه صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدای تعالی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر فگند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سرخوش مباد و هر کرا چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در و غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی ست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری راست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کراماً کاتبین شرم میدارم که در هفته زیاده
از یکبار بمتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در دلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان ست اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانی جای ساکن شوید
که کسی شما را نه بیند و سنت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
۱۰ بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهائی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود و مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة است و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حقتعالی بترسد زبانش گنگ بود و هر که از حق تعالی بترسد همه چیز از وی بترسد و هر که از حق نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود و چنانکه عجب است که در بهشت بگرید عجب است آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بحساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از تواضع نصیبی نیست و هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کر
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که مستوری لعنت کند مستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی است لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت [illegible] گرفت از بس که [illegible]
و در [illegible] روز یکبار بیش نخفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل علم
و اصل علم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می‌آمد گفتم باز گرد
می‌آئی که سخنی بمن نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یک دل دو دوستی گنجد دانستم که آن محبت از کجاست

کودک را بیند ختم و سبق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان آنست که در نعمت
بر وی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دوم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر و پنج چیز
سخت تر یار از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسی که از وی بترسی و گفت
سلام با ابنای دنیا مکنید و گفت هر گاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسی که بتغییر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حق تعالی عزیز نکند بنده را بعزتی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفتی

صفت عارفان از و پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی علم و بی یقین و بی خبر و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هرچه او را از خدا مشغول ست تا او با شغل خدا بس و علامت دل بیمار چهار چیز ست یکی آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و گفت توبهٔ عوام از گناه بود و توبهٔ خواص از غفلت و توبه دو قسم ست توبهٔ انابت و توبهٔ اجابت توبهٔ انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبهٔ اجابت آنکه از شرم خدا بود و هر عضوی را توبه ست توبهٔ دل نیت کردن ست بر ترک شهوات حرام و توبهٔ چشم از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با دهشت آنچه بر تو رفته از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود و بیرون آمدن از حیلت و قوهٔ خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن قلب در تلخی قضا و ترک اختیار ست پیش قضا و سه علامت اخلاص ست یکی آنکه مدح و ذم پیش او یکسان بود و رؤیت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب ست از شهود حق و از سخن حق و آنرا که حق حاضر ست بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبانست و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در جمیع
احوال گفتند از مردمان که با صلابت‌تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه امین گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد و گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت با هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا خدا بس و الا
طالب کسی کن که او را می شناسد و گفتند اول درجه عارف تحیرست بعده افتقار بعده اتصال بعده تحیر
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت آنست که
خدا او را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بریدن است از نفس و گفت دورتر از خدا کسی است که
ظاهر اشارت او بیشتر بود و گفتند اندوه که بیشتر گفت بدخوترین مرد ابایزید بسطامی رحمة الله علیه
از او پرسیدند که مرد در این راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جایهای دیگران که توحید بود بدایت مریدان
بایزید است روزی در راه کاغذی یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون برگرفت و بوسید او
و گفت این صفت صوفیانست که در حق خود مشغول و نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال ببیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیت در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و با آتش مجاهده میتافتم و بر سندان مذمت

بمطرقه

می نهادم و به یک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم پنجسال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده سقیم دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه بازگشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگاه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شکستن آن بود بجز حق التفات
کردی و سی سال خدا را می طلبیدم نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و گفت مدتی
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود و در حال او تعجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت بیست مقام بر من عرضه میکردند گفتم از ینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم چیز معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بجز او بدانند گفتم بعزت الله از فتوحی که ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بتو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و هیچ سر فرو میار که بهر چه فرو آئی بدان محجوب شوی گفت بهمه قدمها براه او رفتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هرچه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

او سپردم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود و گفت بدرگاه حق
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص آنها که
مستیان راهند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مرید را
حلاوت طاعت و نهمه چون بدان خرم گردد شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در او بود و گفت توبه از معصیت
یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت و گفت یک ذره حلاوت دوستی در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر توانید بستر قاعده فنا اول بار زدید تا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح و زهد
وبال است و گفت گناه چنان زیان ندارد که بی حرمتی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون بازگردند صورتها
برایشان عرض کنند هر که صورتی اختیار کرد ویرا بزیارت راه ندهند و گفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه شد
با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعبارت نماید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذاشتن آن کاری پندارد محب آنست
که کسی او را شناسد دوست ندارد و معرفت محبت قدر ندارد و کمترین چیزیکه بر عارف
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از دوستی او ترک کند

شورش
نه هیچ
نماند

پاپیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشان را موجود نهند
نپندارد و خبر ندارد و اگر دارد مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم
گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی را
که بار معرفت نتوانستند کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاملی خلق بشناخت خود است و نواقص بعبادت
معرفت خود ایشان را در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که اندر انسان را
در زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدان دم همه عمر نور شی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر که ابر گزیند و عوض بدنیا روز تا او را می رنجاند و گفت اینهمه گفتگوی و
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد اما گاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که بحق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق ساکن است و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و
گفت اگر همه سیدولتی ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد
در حواله مشوید که کار خدا آن فیکون بود و هر که خود را فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حساب بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس تو خواهی یافت چیزی که نخواهی و گفت نفس صفتی است که هرگز
جز بباطل نیارامد و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و تحقیق است

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک شود در دو چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زاهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را جاودانه علیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم از آن گفتند مرد کی بکمال میرسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بر دارد و پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا شب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده است مرده و مرده است زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل به کناره دریا رفت و در گرداب افتاد و گفت آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود و گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان متکبر آنست که در هجده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بد تر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنیم در دنیی و غمر کسست و شکر بدستم

از گناه مگر طاعتی بمن رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یا رب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست نه اول و آخر سخن پیدا است بیند
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدای را
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت ایشان همه منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینند همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای حق است و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و آنهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و آنهم از کافریست و ایمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعده حق از کافریست و گفت گریه ده جزو است نه از آن ریاست و یکی
از بهر خداست و آن یک جزو اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردن است بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید از آنکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرتدی پرسیدند از یقین گفت
آنست که هر چه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از آنکه یک حرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگونی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسکار را ندیده‌ام که بکسب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا چهار چیز است یکی امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده چیز است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داود
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلام بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیر بر آخرت گوی یعنی ترک یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی
یکبار فضیل پیش او رفت زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدنست
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوی بد که خدا
بدان نا راضی است و مراقبه علم دلست در قرب حقتعالی و فتوت آنست که یا کسی
کسی که بگمانت تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر سر تو در خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی حزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
و هر گاه که فتنه عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و در وقتی را
گفت کن لله والا لا تکن یعنی خدا را باش والا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان
هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از و
خوف جدا شود فاسد شود و ترک ذکر نور دل تیره کردنست گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست نهاده بکسی الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بجوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطوه با خلاص درست داد و گفت راضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خویش هیچ عجب نباشد و گفت هیچ کس
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین   استغنا
نگاهداشت زبانست و مغز عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرتست و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر پند و بنده خواهی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی بدنیا آورده و گفت حق تعالی
عارف را که بر بستر خفته باشد بسری بگشاید که نگشاید ایستاده را در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان قرب جویند بخدا آنست که بدانی که خدا بر دل تو مطلع است که از دنیا
و آخرت چیزی نخواهی الا او را گفت معرفت بخاموشی نزدیکترست که بسخن
گفتن و چیزیکه در وی شکر است در نعمت و صبرست در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که درین مذهب آمد او را سه مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

وموت الاسود وآن احتمال است وموت الاحمر وآن مرقع وشتن است وگفت هرکه
مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرضه نکند دین خود بسلامت
نگاه نتواند داشت وگفت در همه وقت تنها نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا می بیند که چگونه خاموشی وشهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خداوندگار و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت وگفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بمنت و در نگاه داشتن بی بخل وگفت از هر کس احتمال باید کرد و مکر نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و آوازش چنان بود که روزی
در بستر پای دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاد وگفت سلونی عما شئتم و پیش از این
انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود و تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود وگفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان خداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان در وقت انگشت بدندان
گرفتی وگفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دوبار خوردن مومنان
وسه بار خوردن ستوران و سر سهم آنکه فقها سیر خوردن است و هر که گرسنگی کشد شیطان

گرد او نگردد بفرمان خدای تعالی و گفت اخلاص تبرا کردن است از ماسوی الله و گفت
جز مخلص از آفت ریا نشود و گفت هر که خدای را پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدای بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خللی از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز است تمسک
بکتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگر چه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظتر از دعوی و هیچ راه نیست نزدیکتر از افتقار
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار
بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر اینهم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سر وی و جمله جوارح وی و بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او بشناسند و صادق آنست

که خدا بر وی فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را برگمارد تا نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتقاد بدل
و اعتراف بزبان و گفت افضل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و گفت قوت اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون بپذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود و یا نبود ساکن بود و گفت همه چیز را روی در قفاست
مگر توکل را که همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیده و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر است از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را و گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن با وا
امرست و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا اندر برای او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدا تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطا
ما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است و گفت زهد در چهار چیز است یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبله است سیوم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت اساس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سر باست یکی ازان فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیانرا هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب رسد
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت و رسم نکند گفتند مردی میگوید که من در یام
حرکت نکنم تا در نیابم حرکت نمی کنم گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر وی بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند صحبت
کی گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوردنی و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی گفت با او
باش گفتند زیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از طفلان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و قطعه
رد و آزار و ایشان تاویلی ست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بخلاف

دوم ستایش بیخویش سوم عطا بی سوال و گفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلی که
او را بکار نیاید و گفت علامت اولیا سه چیز است اندیشهٔ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود و گفت چون حق بنده را خیری
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و نیز بگشاید در عمل وی ببندد و در کسل و گفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاهداشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق و گفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من را ای امید انم نجات آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ چیز نبود که کسی از تو خواهد و گفت
چشم فرو خوابانید اگرچه نر از پی ماده باشد گفت زبان از مدح نگاهدارید چنانکه
از ذم گفتند بچه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندکی دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد و گفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران و گفت هر که خواهد بسلامت

۱۴

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گو از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول ست مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا توان بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانے که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰهِ و آنکس نترسد که آن مکر ست و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی ست
بے عمل و گفت ادب ترجمان دل ست و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیر عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلے که چیزی دیگر بود هیچ چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردے در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و دقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شود بزرگترین مقام
عارفان ست و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران ست و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت عیش را با خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش عارف خوش است
که از خود مشغول است و گفت کارهای زهد همه بدست گرفتم هرچه خواستم از وی یافتم
و گفت هر که بسیار آید در چشم خلق آنچه درون بود دهند تا از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج ایشان بکشی
بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بر گمان و شک و دست
از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر از پیش بگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و هم بکم خوردن فرمودند و گفت هر دل که
از وی علم و حکمت و سخن مشایخ بازگیری بمیرد و گفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که روی آری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده و آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هر که با او صحبت کند که در دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه در اخلاص و صدق و زهد
خیزد و از صدق توکل خیزد و از استقامت عمر قیمت خیزد و بعده لذت

انس بود و بعید تر حیا بعد از حیا خوف بود و از مکر و استدراج و در جمله این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل وی برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که عاقل‌تر بود بخدا عارف‌تر بود و هر که بخدا عارف
تر بود زود بمنزل رسد و گفت رجا قوت خائفان است و فاضل‌تر گریستن بر فوت شدن اوقاتی
که نه در موافقت بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را بشناسد او در دین خود مغرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت‌تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهت داشته‌اند که از ذکر حق باز می‌مانده و گفت دوستی خدا و دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بشناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کند او مشرکست در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشتر است گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با نچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هرگاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هرگاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خوابی
گران‌تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکی از وی سوال کرد که کدام عمل فاضلتر است گفت نگاه داشتن اسرار
و التفات ناکردن بغیر الله ابو تراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ نیابم
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بار نیافت الا از سفرهای
باطل و گفت حق تعالی فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا بیانهای
بی حقیقت و دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ
ثم قال الله تعالی إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ و گفت
هرگز هیچکس بصحبت خدای تعالی نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مقداری باشد
و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکه عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیز را دوست
میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
مکنید که بنیاد این در بهشت است و گفت توکل آن است که خود را در دریای عبودیت
افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافعتر نیست عباد را
از اصلاح خواطر و هرگز اندیشه درست شد بعد از آن هرچه در وجود آرد افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باش
از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مداهن سوم متصوف جاهل و گفت
سه خصلت از صفت اولیا است اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن از وی در همه
چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هرکه اعتبار نگیرد بمعاینه مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانها است چون با اعمال نیاسته

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا
کرم است و تارک گناه برای شرم خدا که خدای میبیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم نشود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا بدهد از نفس خویش خدا ایشان را
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خمر شیطان است
هر که ازو مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است پر از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و باتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خداوند ازو
سیر و چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا است و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت خشم و ناخشنودی با خدا و گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انس تو بخلق بود
چون بیرون آئی ببرد و اگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدور حقائق رضا
نماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه و همتی به از هفتاد سال

عبادت بلی و گفت بلندترین منزل طالبان خوفست و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نوریست و شرک ناری و نور توحید جمله سیآت موحدان بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از بهر سخاوت خیر و برکات در مال و از
حب سخاوت خیر در نفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنود لابد پشیمان
شود و گفتند چه شناسیم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کاینات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد و شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود و از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دویم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی او شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق باز داشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاهدارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود و روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید باور سید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
است و گفت تو همیشه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بقدر
یافت خلق است و یافت بقدر شناخت بود و شناخت بقدر محبت بود و پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هرچند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلونی دیگر می آید و گفت اگر خدای رحیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکنند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگردانند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بدانند هرچند توانند
خاموش باشند اگرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بدانند از خدا درخواهند
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنست که ترک هر چه ترا است بگوئی و ملازم
باشی چیزی را که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد روند
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیلهٔ بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
تا حلیته فضل خدا ببیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرور است و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از شر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بتجرید است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادب است و گفت عمل که شایسته بود آنرا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدای را نشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن دهند روزی
در بغداد در وقت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گویید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ننهی گفت
نیکو است اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت در عمل آر یدای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن راست نیاید جنید
چون این بشنید گفت بر خیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص بر آدم و ذریت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند آسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبری آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد ترا ملامت کنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و لیکن آنا طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود و بینی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و او همیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بد خوئی را نشناسم الا در بخیل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه در جهان
و نه در آن جهان و هر گاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جمع نکند دنیا
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالم ترین خلق مطیع ترین ایشان
بود و جاهل ترین ایشان عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا بخود عارف بود و یا بحق
آنکه بخود عارف بود مشغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود مشغلش
عبادت و طلب رضای او بود و گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در نگرند او نه بینند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتی رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و بکسی امید ندارد و گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایت بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که امین تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بر وی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزیین و ریا و گفت طاعت بجهل زیانکار تر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عملی کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود شیخ پاره پاره بشکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند پاره ها بر جای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز پیش من است چشم و زبان و دل و هوا چشم جائی منگر که نشاید و بزبان چیزی مگو که خدای تعالی بخلاف آن هم اند و دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمان و هوا نگاهدار در سر و هیچ مگو و اگر این چهار بدین صفت نباشند خاکستر بر سر باید کرد گفت دلها موضع ذکرست چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتی بیقرار کننده و یا شوقی بی آرام دهنده گفت اند که ممکن بر چیزیکه فردا ترا اصرفی بود و شاد مباش الا بچیزی که فردا ترا شاد کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در تقیه جنید بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکراست نگفتی اصحاب چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدایرا بچه شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوندیست که شبهه او نتواند بود و هیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد بهیچ خلقی که او نزدیک ست در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش و بالای همه چیزهاست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان الله آن

خدا آنجا او چنین است چنین نیست هیچ چیز از خیال او و اگر کسی شرح این سخن دهد
مجلدها باید آید فهم من فهم و گفت اگر من هزار سال عمر یابم از اعمال یک ذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذاشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بیست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
و گفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سلوک دامها انداخته اند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معاینه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد و چون
عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد و گفت نفسی که با خطرات از سر بر آید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خداست بسوزد و گفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یک ساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبتها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید و گفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکی دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکی ابلیس و کشتی او
بغض و یکی هوا و کشتی او مخالفت و گفت در میان هواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس چیزی بالحاح کند و تو منع کنی و او معاودت کند
اگر چه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافی
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

واو هم مشاهده گم نکرد و در زلت گفت طاعت تمامت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارتی دهد بدانکه در آنکار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان ببصیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس آفت
که بر او نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت تر است از آنکه در
آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی
آسان شود و هر که گوید الله بی مشاهده دروغ زن است و هر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت نشود
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی
اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر بسیرش یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمریدی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند
و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم آموزد از وی هیچ نیاید و هر که
میان خود و خدای تعالی توبره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
و خواطر چهار است یکی خاطر است از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطریست از نفس که وی را
باز آرد بنفس و تنعم دنیا و خاطریست از شیطان که دعوت کند بحسد و حقد و عداوت و خاطریست
از ملک که رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

وهلاک کننده غافلان وگفت همت اشارت است از خدا وارادت اشارت
فرشته وخاطر اشارت معرفت وزینت تن اشارت شیطان وشهوت اشارت
نفس ولهو اشارت کفر وحق تعالی هرگز صاحب همت را عقوبت نکند اگرچه سعیت
رد و بری وگفت هرکرا همت است او بینا است وهرکرا ارادت است نابینا است
وگفت اجتماع چهار هزار پیر طریقت است که نهایت ریاضت این است تا هرگاه
دل خود طلبی ملازم حق بینی وهرکه در موافقت بحقیقت رسیده باشد
ازان ترسد که حظ از خدای فوت شود بچیزی دیگر ومقامات به شواهد است
هرکرا مشاهدهٔ احوال است او رفیق است وهرکرا مشاهدهٔ صفات است او اسیر است
که رنج انجا رسد که خودی بر جای بود ودر شبانه روزی هزار بار بباید مرد چون
فانی شد وشهود حق تعالی حاصل گشت امیر شد وسخن انبیا خبر باشد از
حضور وکلام صدیقان اشارت است بمشاهده واول چیزی که ظاهر شود
از احوال اهل احوال خالص شدن افعال ایشان بود وهرکرا سر خالص بود هیچ فعل او
صافی بود وصوفی چون زمین باشد که همه پلیدی برو افگنند وهمه نیکویی ازوی بیرون
آید وتصوف از صفا است هرکه گزیده شود از ماسوی صوفی است وصوفی آنست
که دل او چون دل ابراهیم سلامت یافته بود از دوستی دنیا وبجا آرنده فرمان
خدا بود وتسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوه او چون اندوه داود وفقر او
چون فقر عیسی وصبر او چون صبر ایوب وشوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات واخلاص او چون اخلاص محمد علیه الصلوة والسلام وگفت تصوف نسبتی است
که ترا خداوند از خود بمیراند وبخود زنده کند وگفت تصوف آن بود که با خدا باشی

بی‌علاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات
بگردد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هر که پندارد که عارفست ممکورست (مکر کرده شده ۱۲)
و معرفت وجود جهل ست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و
معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکرست
و علم باثبات غدرست و آنچه موجودست داخل مکر و غدرست و گفت توحید خدا
منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگرچه سیل در دریا باشد مانند دریا
باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان
دو تن آنچنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل ست بی‌نیل و گفت محبت خدا بجهد نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و انس یافتن بود بحدها و اعتماد کردن بران خلل ست در سخاوت و
اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هر چه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه مشاهده
اقامت ربوبیت ست و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نه بینی و مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت
مراقبه انتظار غائب ست و حیا خجالت ست از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را ولیسا

سخت تر از نگاه داشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق در افتقار بخدای در نهان و آشکارا و نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است سالک شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر علتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و باخود المزید داده باشد حظ نفس را بهری و ستدن بودن است و خالی از مشغله آن
وقت صدق آنست که راست گوئی در شغلی کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچ کس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر باز داشتن نفس را باخدا بی جزع و فقر و خوردن تلخی با در وی نا ترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدای را باشی
چنانکه پیش از این نبودی و خدای را بودی و پیش از این توکل حقیقت بود و اکنون آن
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه نا کردن لیکن سکون دل است بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که یقین
او رزق تو بتو میسر ساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل دو سرا و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

و الفت - و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوی به از آنکه با قرای
بدخوی و حیا دیدن آلای اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حالتی
زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیزیست
که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار است و نیز آنکه بلا را نعمت
شمری و گفت فقر دریای بلاست و فقر خالی شدن دل است از اشکال و
خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی که سیر بغیر شوق و گفت صوم نصفی
از طریق است و توبه را سه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
است در ذکر و ذکر در مشاهدهٔ مذکور و امین بودن مرید را از مکر کبایر بود و اصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل است از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت
و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولی تر است الی الابد و نصیحت کردن
جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان
قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشانرا ندانند الا خداوند تعالی پرسیدند از همه زشتی ها
صوفی را چه زشت تر گفت تجمل و سوال کردند از توحید گفت آنکه با چیز نگردد و
در رسوم و ناپیدا شود رسوم علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد لغتنا و
نقص گرد او راه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت
و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عز و قدرت هر که این جدا تواند کرد
با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون اورا گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهرش مجرد بود
از اعراض و باطن او از اغراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب نشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند وجه است تفکریست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکریست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکریست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکریست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حالیست که مراقب انتظار میکند
آنچه از وقوع او ترسد لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفت صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود و صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا ست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع و رغبت بایشان دهی آنچه طلبند و بار آن برایشان
ننهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و عزلت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیزترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسی
دارید که نیکی که با تو کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند بگوئی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه عام است و خاص تر سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمرو بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که بپرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولیتر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و آنچه سزا بگیرد در قرب خدا ساکن بود و فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را خوشتر از آن نبود که گوید الله و این
عبارت شرح این سخن اوست که گفت ان عبدا رجع الی الله و تعلق بالله و سکن

فی قرب الله و قد نسی نفسه ما سوی الله فان قالت له من این انت و ای شیء ترید
لم یکن له جواب غیر الله و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول الله صلی الله علیه و سلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفت آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ایست که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به دل با خدای معامله کن و روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم همت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بدو نزدیکم و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذاریم
تا از ما قوت و صبر بخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده و چهره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او پنهانست که ورد و
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در چهره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم
از کجانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو راهست راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی و محبره را آلت حجاب می شمری ابو سعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت و نشستن فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام گیرند
و روا ندارد که ایشان را به هیچکار راحتی بود و الا بدو و گفت هر کرا دوست دارد
در ذکر بر وی گشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در قربت بر وی
گشاده کند پس در سرای فردانیت فرو آرد و جلال و عظمت منکشف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند بدو و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیرست با افتقار پس صبرست با اتصال پس فناست با ابتلا
پس بقاست با انتظار نرسد هیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گوییم رسید اما در نور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او
خود را در تمنای بی نهایت انداخت و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بنده باشد بحضور الهی و گفت ابتدا اشتغال شدن آنست بحق و ابتدا
در حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است
با خدای تعالی و اول توحید فانی شدن بنده است از همه چیز و دل مردرا و تنهای باز گشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسید
مستغنی گردد از همه چیز و به وی محتاج گردد همه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را
گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسید طعم وصال حقیقی گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدای تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدای تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز جنبش
حرکت نبود و گفت هرکه تحکم نکند در آنچه میان خود و خداست بتوفیق دوام مراقبه
و به کشف و مشاهده نتواند رسید و گفت ثمره شود بصفای عبودیت که
منقطع است. از نفس و ساکن است با خدای تعالی پرسیدند که چیست که حق تعالی انکار
بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابو الحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب هاست نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و ...

دنیاست و دوستی مولی ابوعثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از علم بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسنده کردن بعلم خدا و استغنا
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و اصلاح دل به
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست ولی
فارغ شن پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صبر آنکه خو کرده بود
بکار کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
در قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست
و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی و نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماری است صعب که هرگز دوا نپذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان رود نه بایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت ست با حق تعالی و نسیان رویت خلق ست بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بسه وجه بود حاضرست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضرست شاهد وعده دایم در رغبت بود
و حاضرست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و آنگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی ست بر سه
خصلت تعلق ساختن به فقر و افتقار و محقق شدن به بذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شوی کل در کل و توحید محو آثار بشریت ست و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن معترضات ست و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ما سوی الله و از نفس تو نیز و انس سر در دل ست بجلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن ست بخدای از غیر خدای و محبت وفاست با
وصال و خدمت ست با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاه دار و سر خود را و گوشه دار و نفس خود را و بگذارد فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت ست و شکر آنکه آنچه توانائی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب ست در خدایی علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام ست و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا ست و آثار او از دل ستردن و خلاف آنست که از غیر خدا نترسد

ورضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارند نگوید که از چپ می آید و رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در هر دو سرای بعوض چشم ندارد و ابو عبدالله خفیف از وی وصیت خواست گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی کرد بترهات صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هر چه نگفته اند مگوی و هر چه نکرده اند مکن وگفت مرد را که جویند در میدان علم جویند یا در میدان حکمت یا در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از دین او گسسته کن وگفت دعوی کردن در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و گفت نفسهای خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد ازان هر چه خواه آن کن افضل طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات وگفت اگر کسی بیست سال قدم در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر ازانکه شصت سال عبادت باخلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و هر که خود را به ادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند وگفت هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق وگفت صحیح ترین عقلها عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از وی عجب خیزد و بهترین گناه آنست که پس ازان توبه در آید و آرام گرفتن باسباب مغرور شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از تحول احوال بود وگفت هر که اول مدخل او همت بود بخدای رسد و هر کرا که ارادت شود باخرت رسد و هر کرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هر چه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی
را دنیا سیم بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گفتن سرا
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است و بنده مامور بملازمت ادب است تا هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند که بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة منافقان در زبان
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
اضافت در یک منزل است استقامت و جهد و ادب استقامت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر که را از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بخطرات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر
و صفات نفس همه آن بر وی حرام گردد و دیده هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا بود و در
همت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدان است و زندگی مشتاقان
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بیان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود و اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته یک ذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم و نمی یابم

و زندگی صاحب تعظیم بنفس چنان بود که باشد از کار شده بود و نفسی مانده و
زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر در آن همت نفس زند هلاک
شود و چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهار است علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان
ارادت نماند همه اندوده بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب است میان
قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت است و حیا چون ازین هر دو
دور ماند از هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف ربوبیت
و توکل حسن التجا است بخدای تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در تو پدید آید هیچ باز نگیری و از حقیقت سکون بیرون نیائی و معرفت را
سه رکن بود حیا و هیبت و انس و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهر است و باطنی ظاهری نگاهداشت حدهاست
و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای انکار و انتهای چه بود گفت ابتداش
معرفت و انتهایش توحید و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت با هر چه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند نهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق از و خیزد و با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و مواظبت بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش یکبار پای

را انکار کرد و گفت ترک اسباب ... [illegible]

گفت بهر که خواهی بپیوست چون از خلق می بری گفت بچه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبد الله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از وی هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر که را مدح و ذم یکسان بود
زاهد است و هر که بر فرائض قیام نماید باوّل وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه دنیا بچشمش زوالی نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود بآسانی
از وی برتواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرّد از اسباب و قانع آنکه از غم‌ها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از آنچه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول صلعم و ضعیف‌ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر بطلب
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و بر آخر آنکه سوال کنند

و متابعت کردن ورد عا از شروط رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بر آنچه
خدای تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت تست میسر شد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی ست و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیری و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت غایت تواضع آنکه هر کرا ببینی
چنان دانی که از تو بهترست و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی و رفق کنی
با کسی که فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در نسبت و اگر ذلیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هر جا رجوع بخدا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هر چه
رسد شکر کنی و گفت چون نکند شهوات را از دل مگر خوفی که مر ورا برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقی که مر ورا بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل ست در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض ست که بلقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگری بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی در بند هر سه ازین هر سه بریده شود و یکی پرسید که عارف تأسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بر وی تأسف برد و گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق کم کند
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت هیچ آن ست که

تعلیم داد آدم را از اسماء و تفرقه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق
تجرید چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن
و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل اوقاتی دارند در تقلبات اگر در آتش وقت
بر آتش روند خبر نیابند و آتش مضرت نرساند و از تیرها که تارک ایشان را
مجروح گرداند الم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد و تیر رسد و باندک حرکت از جا بروند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد
انس گیرد چنانچه جاهل بفقد و از فقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را ببلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله کردن
علیه وسلم قُرِنَتِ الْمَحَبَّةُ مَعَ الْمِحْنَةِ کَیْ لَا یَدَّعِیَهَا کُلُّ سِفْلَةٍ یعنی محبت را به محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا ببیند بهزیمت شود
ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات و بپایه بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات
بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بروی و در اخلاص در وی و تخلص چون دل بحق با
سکوت باشد و چون بخلق ده تفکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غایب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از آنجا

بیرون گرداند تا خدای را باشد و نیست شود وگفت این نشانی است که جدا او
با هزل آمیخته بگردانید وگفت عزیزترین چیزی فقرا را آن بود که با فقر آشنا شوند
پس چون ببینی که فقیر از فقر جدا شود این فقیر یقین دان که از علت خالی نیست
از وی وصیتی خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و خدایی گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبدالله محمد بن الفضل رحمة الله علیه به ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
واز عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بهوای بادیها قطع کند
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد وگفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بمعنی ایثار بود و بعد ازین معاملت ایشان بر چهار منزل است
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم وگفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد تو در وی منگر که او مرتد طریقت شد وگفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غایب شود از جمله عطاها وگفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست بداشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و از فتوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت ایستادن و
و از نفس خود و ظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آنست که بدانی که ماننده

با هیچ ذاتی نسبت و اخلاص آن است که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتوانند کرد و آدمی بر وی مطلع نتوانند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدای تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یکی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعت ها در دل اثر یابد و سینه منشرح گردد
و نفس او بلفظ توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک عزلت گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و از عهد آن
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و ناچیز شمشیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند
نفس که بلفظهای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکارتر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود ساخته
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا به نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتیم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر که را یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یک درم اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود و پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل هست نخستین را ثلث

نبوة دهند و بعضی را صفی و بعضی را زیادت از نصف تا بجایی رسد که وی مجذوبی
افتد که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و آن خاتم الانبیاء بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیاء بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی را از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی بود گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود و در نبود که حقتعالی
دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر جنان
بود که از وی سؤال نتوان کرد و این مقام بزرگتر از آنست پرسیدند از تقوی و
جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد و را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای بترسد در وی
بگریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطیعت گفت
هیچ گم کرده علم نباید خورد که هر گم کرد نپرسید و هر که اهمت دینی باشد همه کارهای
دنیاوی ببرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسنده کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسنده کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که با وصافت عبودیت
جاهل بود با وصاف ربوبیت جاهل تر بود گفت بیچاره ای که بیناهای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود و بسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت تشنگی برگیر و دو پای خود
بشکن و کاروی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست و با اول نشان حکمت ثقیل السماع
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز بخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن مومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بنفس خود عاشق نشد

کبر و حسد و خواری و مذلت بدو حاصل شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بر وی چیره گردد و
قوت گیرد انگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مر آسان تر شود انگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز همیشه با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهر چه وی کند بسند کار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدا کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آب بر وی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنیف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بر وی غالب بود لابد او را بلگد باید کوفت و بسختی
بباید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد و زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خدا است
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر و

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای تعالی هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت هست و نگاهداشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبد الله منازل رحمة الله علیه گفت هرچه گوئی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گوئی و حکایت از غیر کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد نزدیک بود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
از ان گزیر نیست و لا بد بود احتیاج است گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خود
و گفت ما بادب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود و هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند و گفت عبودیت اضطراریست
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت برآورده
و هر که طعم عبودیت چشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است
در جمله کارها بخداوند بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوت درآید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف نشست
که از هیچ چیز عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند

[illegible]

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیکتر است او بحقیقت دورتر است
و گفت حرام است کسی را که او را بخوانند و میداند بچیزی دیگر آرام گیرد و گفت شتافتن
بخدمت و طاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی نخواهم که مرا وصفت کند که دل چیست و یا چگونه است ولی یافتم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیکست از آنکه گمانهاست اما دورست در حقایق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخوانند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن مؤدب گفت من گفتم او را بگو لا اله الا الله تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت او که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن صحاف نو دگرفت و گفت چون من تمام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند خدا خجلشان باد و تنگدستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر
عجز خود نبیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاهست و دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

جایگاه نفاق است و علامت آن بغض و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که وتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد از شب یاد نیاید و چون شب در آید بامداد یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشهٔ چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا دوست حق بود کسی بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجهٔ ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبید الله بروغی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طلب است نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران سبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا عبد الله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت هر که دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن است بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و مراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم و گفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت و گفت سه چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توعید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار و گفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکوخوئی و در راه خلق چیز بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
و گفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالی باقی بود و حق تعالی
متولی احوال او بود و او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه و گمان نیکو بخدای
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی است که

معاصی ظاهر گردانند که بر تو فراموش گردانند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر تحبب آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا بقضای عبودیت است و صبر ورد و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت است و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق است و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی است که طاعت او نزدیک خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوت است و مشاهده و ذرا هاد آن است
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی است جامع
شش چیز اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار تحت درست شود عنایت درست شود و گفت
از حکم حکم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه و خورش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله خفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

طاعت نزدیک است
خیانت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا بزبان
فعل پند دهد نه بزبان گفتار و پندار و گفته‌اند تصوف صبر است در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است رضا ازو و رضا بدو بود و رضا بدو
بود و رضا ازو در آنچه قضا کند و آزادی پنج و ارحم است و ترک راحت و اهل
آنست که هیچ به اشتغال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از همه چیزها
جز خدای تعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و فاقه طالب کردن آن
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و فقر تهیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارها بحق خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی آنکه ... گرسنه بود و بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
کوشش بجهت نفس دارد و در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فایده بر دل و
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلا و اخلاص ثمرهٔ یقین است و ریا ثمرهٔ شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و عزلت بیرون شدن است از میان زحمت
و سر نگاه داشتن اگر بر تو زحمت نکند و گفت محاربهٔ عامیان با خطرات است و
محاربهٔ ابدال با فکرت و محاربهٔ زهاد با شهوات و محاربهٔ تائبان با زلات و محاربهٔ
مریدان با لذات و هر که با خدای بسند کرد و سرش با صلاح باشد و مرتع عابدان

ابتدای در بدایت بود و در حج عام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوارتر است
بر نفس اختیار کرده‌ام ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا بر گیر و دوم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ گرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولی‌تر
از خود بخوردن چیز نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک خفی و حق از این جمله مستغنی است
و ما یؤمن اکثرهم بالله الا و هم مشرکون گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این بچه و اندر لمن کان له قلب او القی السمع و هو شهید و گفت در عالم رضا
اژدهایی است که او را الیقین خوانند هیژده هزار عالم در حلق او چون ذره ایست
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانی که دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید نشست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مشاهدات و مراد آن است که مشاهدات او بر اجتهاد او
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آن است که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه اینهمه با او بود و گفتند اینک مگوی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگویید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاد و گفت یا المتصوف یا حلاج
گفت کمترین آن است که می بینید گفتند بلند تر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده از آن که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی که از خصلتها
در آدمی نافع تر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد حاصل سنتها آسان گیرد و هر که حاصل سنتها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود وای که چه بود و گفتند چون در دل ایشان دنیا
و دین باشند درویشان چون نیکو نباشند گفت دل درویشان حق را هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشد که هر کی با ایستاد و مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب آنگه می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

و گفت ترک کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل و گفت زهد ایمنی بود از خدای تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل و گفت هر کرا قدر نعمت و یا خلق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن و گفت بر توانگران تکبر کردن و بر درویشان متواضع بودن از تواضع
بود و گفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است
از و تواضع کنی و گفت رجا اصلی است که از و خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن نشود و گفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد و دوام مراقبه بود در نهان و آشکار اخص از و صفتی خود است گفت
خدا را نگاه دار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روز پیش او
و بیشتر غیبت شده است گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تراند و روزی جوانی پیش او آمد و بگریست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده ذکر
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که به رخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از و هیچ نیاید و گفت هر که علم و جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
و گفت اگر دنیا را یکرده نان بمن فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان هر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان هم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرف فقیرین
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوا
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوائی نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی ست بر گردن و بندی ست در پای بینداز تا برهی ابوالحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابوالحسن را دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش میشود
یکی آواز پیغمبران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز
اندوهگیان پنجم ذکر ایستادن زبان خاموش که بوقت ایستادن سخن لایعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود و هر که خیانت کند بغیر ایمانش نباشد و گفت هر که که اهل نماز نشود ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
بلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نگفتم و یک نفس بهوا نفس نزدم و نفس
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر با بنده پیش من آئی شاهد گشتم و اگر با دنیا آئی توانگرت کنیم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنیم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینااند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص ندیدم تا وقتیکه نفس و دیگر را ندیدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق از
خود با حق میگویند و ابوالحسن بموافق حق میگوید و گفت سی سال است تا روی از
خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق میپندارند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و یک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در درآید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را ببیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری نعمتها و عطاها و عمل و علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از اولیاء الله منت دارند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی ست
دست از کار باز نداشتم و تا عجب خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لائق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
هر بندگانی خویش از وی مرده بود و نه بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از و
مطلب و گفت بنده را تا بحق راه هست اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی اندر رحم مادر زاید که
آنکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عز و جل چیزی دیگر
باشد اگر چه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دولت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمی که بدنیا حریص بود و زاهدی که از علم بی بهره بود
و صوفی که بخیل بود و گفت اگر بنائی را بازنی در خانه کنی سالاست بماند و اگر

آن بر ما را با مرادی در مسجد کنی سلامت نماند گفت چه کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در پیش صد در چه سخن گوید و گفت از کارها بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اینما تولوا فثم وجه الله پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذرد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد و چون ذکر خدای عزوجل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بر وی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب است همه از وی گویند و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتوانند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوایی نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهر بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهر بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهر بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیکست آن راهی که بخدا می برد دور است و گفت بباید که

ور روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعدش موت نبود
و چون هستی خویشتن باو دهی او هستی خویشتن بتو دهد و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او خدای خویش را دوست میدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست میدارد
و گفت خدای عز و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهر ناشهر رود و چون
در شهر آشنائی یابد قوی دل گردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل پاک و زبان راست نیست و گفت هر که در جهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پاس چشمان
و مرقعداران بسیارند اما از آنجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب‌تر است از آنکه شمشیر بر تو خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو هیچ او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوارانند و نمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسپند و گفت در جهان میا تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی و دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نیفتد یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عزوجل
او را بیافریده است در این جهان کس را خود ندیدی دوم آنست که تو باشی و آن تنها
وسوم آنکه تو نباشی با همه او باشد و گفت سخن مگویید تا شنونده آن خدا را نبینید
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نبینید و گفت در جوانمردی الله اند و یکی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کند و بیند از بس او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عزوجل
دیدن فنا بود و خدای را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هرکرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هرکرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی یکتار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که حق آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بیدار
باایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وهم گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه بیازرده اند لیکن از تو آزار ندارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازارند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و مرده اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرف نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن بشوی ام فت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوان دید مگر کسی که محرم بود و چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین پر طاعت بود و آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا بیکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی دون مرگ ست و مشاهده دون مرگ و فنا و بقا دون مرگ ست
و پاکی دون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
زشتی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرایان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط ست که خدا را بخدا باید دانست و
مخلوق او را نتوان دانست وگفت هرکه عاشق شد خدا را یافت و هرکه
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که خویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت نشانش آن بود که نگوئی نه او
با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بکند بنازید و اگر بقدر دریا شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زیادتی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
هرچه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هرچه از دیدار خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوش
باشد گفت مرده را فوت مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بر بندد پرسیدند
که وعده بدتر است یا گناه گفت وعده خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید ندادم و او را بدین آرزو نارسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمد قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
اوباش خرقانی سر پسرش را بریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین وثیقی که من نهاده ام آنرا اکرم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما می گوئید بخور و گفت هفتاد و سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدم برضای او نرفته ام و گفت

(جوانمردی)

(بادنجان)

اگر اجلم در رسد و از جهان بروم تا چهار صد درم وارم که در قیامت خصمان من آن پنج تن
باشند دوست تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت او بر آرم انگیختم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه
زقوم خوردنم بسیار از خدا بگویم که الهی من از آن تو این لقمه زقوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با او فرو مانده بودم تا در دار من
بنگاشت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا باشم گفت نی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزوانند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که این تواند بود که تو با اختیار کس کار
نمیکنی هر چه میخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشکافتندی و با خلق بنمودندی تا خلایق دانستی که با خدای عز و جل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پند خواست گفت چهار چیز نگاهدار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر کسی دگر بیند و از آن خدای تعالی را
خواهد بهتر از آنها که قرآن بهفت قراه خواند و از آن خدای را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا شود همه زر شود و آن بر تو بریان آید تا هیچ غم نباشد بر آید آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد بپرخیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت پیشین
سلام گذارد و میان ظهر و عصر دو رکعت نماز اجابت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده
بر داشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامت خصمان از وی راضی
شوند اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
اِنَّا اَنزَلنَاهُ و اِنَّا اَعطَینَاکَ الکَوثَر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب هست که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون
در نماز شوی سر بخالق باید رشت تا از عهده این بیرون آیی و گفت در سرای
دنیا نیم خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
وی را از وی خبر نباشد و گفت جنبیده ام وخود ناپدید و گوینده ام وخود ناپدید
و شنونده ام وخود ناپدید و گفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که
در آید آرام نمیگیرم تا در نماز شام حساب آن روز که با خدا است نمیکنم و گفت آنچه در دل

من است اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام گفت
همه چیز را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
وگفت خدای تعالی خلق را از خلق اقبال بندگی خود آفریده است و از من نشان خداوندی
آید چیزی ... شیخ ... چیزی نخورده بود تا ناگاه شخصی در
خانقاه در آمد با طبقی طعام که بنیاز صوفیان آورده ام شیخ روی باصحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد کسی زهره نداشتم
تا دم صوفیت زند اصحاب همه دم درکشیدند آنکس که التماس کرده بود گفت زنهار بجوید
دعوی مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مردی و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا ده چیز را
بر خود لازم کردیم و هر ده را بجای آوردیم هزار عالم را بدان از خود دور کردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هفتم پیوسته قبله روی نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگا
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه از حلال بما میرسید دهم فقرا را و تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز ... بیازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور شده
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما در ... بودیم

پانزدهم هم نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود از آن اجتناب میکردم اگر اوامر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ اُحد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارد ما نیز بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهارصد رکعت
نماز گذاردم و هر چه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارگی داشته باشد
آن را نصیحت کنید برفق و درشتی مکنید و اگر درمی از سیم و یا زر باوی یابید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آن چیز شوم است و صحبت او مذموم و گفت هر که بنده
که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق دوست و بهشت نباشد خود
و پیوند تو ای و تو هم نباشد باک یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال است و پامال است خود مانده است و دست از وی باید داشت
که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست
ما آن است که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدان است که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوییم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم و رحمن افتاده است

مارا مشکل است که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم
گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست است
و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هرچه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هرچه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هرچه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت و واقت و موقوت سه چیز باشند
و بر این سه چیز بنا کردن بنی اصل باشد چه فانی گشته مشغل فانی گردانیده نبود
کسی معنی تخیتهم و تخبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی است که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم او است و معشوق هم
او است روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق شما نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمرد

چیست گفت آنکه دوزخ کسی را در پیش چشم وی نیارد وگفت هرکه با حق
غافل تر از خود جاهل تر وگفت هرکجا عارف و معرفت بود از حق بود وگفت
چون تو نباشی همه او باشد وگفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذرهٔ اثبات
در صفات تو میاند حجاب باشد که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده وگفت پادشاهان بنده نفس و شهوت اند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی وگفت هرجا که پنداشت
نشست دوزخ است و هرجا که تو نیستی بهشت است وگفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی وگفت دشمنها از نفس است اگر او را بکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدا تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم وگفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هرجا که خواهی برو وگفت هرکه
حق را شناسد بوفا عهد لازم بود که آرام گیرد با وی و اعتماد کند بر وی وگفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد وگفت هرکه اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بجدی که حیات و موت دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد وگفت هرکه
چنان زید که دنیا بر وی گرید آخرت بر وی خندان بود وگفت هرکه ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر که توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در
محی الاموات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو اراده است و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب بالتضرع
کردن تا وقت صبح و بانیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم و درین عهد از ماکولات خلق
چیزی نخوردم و درین چهل سال مویم نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد
و درین عهد زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هفتاد سال است
که بشهوت خویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواهد و من نمیدادمش یک روز ضعفی غالب شد و کارد باستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه برخاستم و پی بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم و دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از وی بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد بدعاوی کاذب او

ابراهیم شیبانی

فضیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که معطل گردد و باطل شود
گو دست و رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو
کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود و بر سر وی گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالف وقت از بی ادبی ست
کسی ازوی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر نتوانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمسانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل ست
چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد و گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق ست پس گفت راه خدا است
و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که دران
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون مستنبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگر چه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طالب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه در شود و گفت من چه گفتم که جمله کون دشمن
من است و گفت بهر تو با او که سخن در نشوی بگر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدمه جمله اشیا است و مدار جمله اشیا با اوست خواجه ابو حمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدا یرا آنکه کار او بیم فرمود و متابعت وسواس مکن و بلا
خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر الا
آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود و از همه آفتها بری است شکمی تهی با دل قانع
و درویشی دائم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دائم و گفت چون تو از و
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه بمن فاقه رسیدی با خود گفتمی که این
فاقه بتو لیکه رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود
خواجه ابو عمر نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگر چه عظیم خطیر بود
باشد ضرر آن بر صاحب او بیش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند بیقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بیشتر دعوی ها که تولد کند از فساد ابتدا بود چه هر کرا ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بر وی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از وی دعای خواست گفت برو و بگوی خدا شو تا بدعای
ممشاد احتیاج نبود آن مرد گفت کوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس او ست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس پرستنده اند از بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هر چه از وی ظاهر شود از خیر و شر بر آن از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاهداشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاهداشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او بوده ام از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع ماند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل اصلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی و به خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارها بخدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در و دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز به درجه عارفان
نرسد تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
بحق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافتند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بر رضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانند سرش و دست داشتن از چیزی که بکار رسش نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هر چه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خدا درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی وقت مرگ
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در حقیقت
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابم خواجه ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غایب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود بر آنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا ضاقت

عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ یعنی زمین با بسط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان وین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که محبوب دارند تنعم بیش کنند
با نیستی و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون باقی ماند حدیث نفس
شود که هرچه نفس را دران مدخل بود که درست نمی تصفیه آنرا اشتباه کند و گفت
تمنی اهل الرضا و طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شد روز بروی گواهی نداد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره ها
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و ما فیهما در حرکت آید یک ذره در درونه مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان
گذشت گفت این همه معذور اند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جاییکه قضای اوست معذور اند
و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هرجا که توئی تست حظ تست و خلاف راه است و هرجا که ناکامی است بجان
دین آنجا است و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجا که وجود است
جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را زهره آن نیست که قدم بصحرا وجود نهد چنانکه مشائخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اگر تو بی معنی فتی آیاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی میدهد و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود و جهل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را او پندارد او را ندیده و هر که او را دیده
خود را ندیده و از خودش یاد و نیاید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم تحیر دل و مضطر بود و عدمی
بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود و بحقیقت نه معدوم بود و بحقیقت
بوجهی معدوم و بوجهی موجود و عبارت محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که او را شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و راه بر تو باشد زبان دل را بباید که ترا بخویشتن
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
عیب دیگر در پیراهن اوست آن را مهر کند و جهد در مهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که وی
در این راه شرک است تا نه زبان داند که دیده و چه دیده و نه دیده بیند که بر زبان
چه گفت و گفت گوینده بحقیقت آن بود که گفت او نرسد در وی و در سخن نماند
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که سجده او ند اتفاق لائق

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال هست تا در بند آنم
که یک نفس خدای را بدانم و عصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تاب بودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودانم و گفت بچهار
بلا مبتلا شده‌ام و آن اینان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نشستم
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدای تعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آنپرسش کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار و پنداشت
علم و بد معاملگی ببیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق و اقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر در آویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زایل
شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص محرم اند بصفات ربوبیت
گفت چون ربوبیت بر سر آید فرود آیند جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی و گفت
شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت
حفظ اوقات است گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را
پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هر که خدا را پرستد برای خدا او
بخدا جاهل است یعنی خدای نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری
کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که
خدای را بیش کند یعنی مَن عَرَفَ اللّٰہَ کَلَّ لِسَانُہٗ و گفت از تعظیم فرمان خداوند
بود که باز ننگری بکونین و محبتی که از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای
که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است
تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند
و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود
از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخداست بلک بقای دلها بخداست بلک
عیب از خدا بخداست و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از اعراض در دل او
اثری بود و شواهد را خطری بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا است در
استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه
صفتها رحمت است مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد بر خیزد و از حرکت و سکون خویش و
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه و گفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا و گفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رتبتی
نبودی از اعراض کردن بر وی تکبر نکردی و گفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید و گفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت و گفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود و گفت هر چند توانید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون برضا لذت یافت از شهود حق باز ماند و گفت بلذت طاعت
و حلاوت او غره نشوی که زهر قاتل است و گفت شاد بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن با خصال از غفلات گفت نباشید از آن قوم
که انعام و را مقابله کنند بطاعت که فرزندان ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریف تر است از عمل بحرکات جوارح و گفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید و گفت هر که بشناخت او را غائب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت و گفت حقیقت خوف وقت مرگ ظاهر شود و گفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود با خدای تعالی
و گفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس با خصومت با وی نشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی با بدان تمام بود و بی آن همه نکوئیها
زشت بود و استقامت است گفت فراست روشنائی بود و اندر دلها پدید آید

کدام طعام مشتهی‌تر گفت لقمه که در ذکر خدای عز و جل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکوگمان باشی با خدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدای تعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه می‌پنداشتم که طرب محبت
و در حق میکنم و انس با مشاهده می‌گیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مریدی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و مشاهده و غایب
یکرنگ بود ابو العباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنوی بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید حاصل بود و هر که این
اشارت کند که از وی نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت صوفی صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود و بیند و سر با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت الله بی غم و گفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلها
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک
صورت بندد هرگز بوی توحید نشنیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب پشه نیارد و باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با بودیم اکنون
با اویم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آنست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظی نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبارد و بزبان نام دوست میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که خدا تعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست که بدان راه نیست و گفت همت خدا را است و آنچه دون آنست همت نیست و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بی واسطه سخت است و گفت صابر از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگر چه از آن میگریزی و هر چه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگر چه طلب آن میکنی پس زهد تو در چه خواهد بود دیگری از آن سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افکندن از گوشه ذهن حسد او را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود و گفتند انس بذکر کی بود و گفت چون انس بخدا گیرد
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت تصوف چیست گفت برخاستن
ارادت نشستن در ارادت او و رفع اختیار نشستن در اختیار وی و ترک آرزو
چاه نشستن در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس است
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر بدانی گفت غیرت غیرت دل است و بس گفت بنده را
منازل زیاده باست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که تا ضایع کرده اند در ما سوی الله و گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف فرقت گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی منعم را بینی و گفت نفسی که بخدا
سوی بر آورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر که یک ساعت
که نخسپد در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک لحظه
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چه رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر تو باید با الله و دانم با الله
بیاسایی و دست بدار از ما سوی الله گفتند اسیر دنیا کی باشی گفت آنگاه که او را
هیچ ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا ایچ ننشستمی از غیبت خدای و گفت
عمریست تا انتظار میکنم که نفسی برآورم که پنهان بود از دلم و دلم ندانسته انم و گفت
اگر همه دنیا لقمه کرده و در دهن شیرخواره نهند و امروی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد یهودی و هم درشتی بزرگی دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را دانا گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان صحبت
بیگانه پذیرد نپذیرم خواجه ابو علی سقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد هیچگاه مرد آن نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مؤدبی ناصح گفت هیچ مدار راستی از کسی که
راستی نگرواندیده اند و امید مدار ادب از کسی که او بسی ندارد باشد و هر که
ادب از آدمی یا نابی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه کشوده باشد در هیچ معاملا اقتدا بوی نشاید گفت هرکه با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فواید ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که اعمال او
صحیح بود و بر جاده سنت بود گو تخت اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه گشاید برای خدا مگر آنکه

صواب بود و نه هیچ صواب را اینجا بیارید مگر آنکه خالص بود و نه هیچ خالص قیام
نمایند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل است از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آفت
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز در دنیا به چیزی که چون روی بدو نهند همه
مشغول بود چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری درآید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را بر فتراک منافقی بندد یا
مرائی خواجه ابوجعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود و یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طربی در آن بود و اگر بود طربی نبود و توکل استقامت است بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان است و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بیابد از آنکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق چیست از آنکه علائق راه بر ایشان بریده گردانند و گفت هر که جهد نکند
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح هر که رسد لازم گیرد
ازو مطالبت نفس بصدق در جمله کارو هرکه روح معرفت بدو رسد بشناسد
سوار و مصالح کارها و هرکه روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجه
ابوعلی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صافی باشد بر صفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بیندازد دنیا را پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن است بر در دوست و آستانه بالین کردن زوی
اگرچه می‌راندت و گفت تصوف عطای احرار است و گفت خوف و رجا دو بال
مرغ اند چون هر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون هر دو نماند مرغ در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را بمحبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند و گفت نافع‌ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند
ما دون او را حقیر و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل است با اثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله
بذوات خویش ازو فانی میشوند یا چگونه اشیا ازو غایب شوند که جمله
ازو و صفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد و نه ازو

غایب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زایل شود نام عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدای تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و بر ایشان همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتند و کسی آن را نه بیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد با تنها و خود آن
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد از این سه چیز دیگر بود دیدن عجایب او و مطالع سرایر و معامله حقایق او
گفتند علامت آن چه بود و گفت آنکه باز رستگی از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت در این مقام نبوده ام جواب نتوانم داد و لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس فساد پدید آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیا است فاضلترین گنج مومن
حیا است از حق پرسیدند از وجد و سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

تغییر باید گفت قبض اول اسباب است فنارا و بسط اول اسباب است بقارا و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکوترین زندانها همنشینی نااهلان است
خواجه ابو الحسن حصری رحمة الله علیه یکی پرسید از وکه چه مذهب داری گفت
مذهب ابو حنیفه داشتم آنگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزتی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواندم کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و ثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و آنچه ندانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هر چه معقول و معلوم است خالی نگردانی ینابیع
حکمت از چشمه دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را تکذیب کند و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر است از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دائم باید و سوزی و شوقی دائم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نبینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب اوست یعنی مَن عَرَفَ
نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غایب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که غیر حق نبیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدا را می پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت ازو و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فراپیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم‌تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای برهنگی و خواری باید کشید اگر بسر اینهمه داری بطریقت
درآئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف بترس از قوی و گفت
پیشتر بیاید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابوعثمان پیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود به ترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل و تا شکر نکند بعیشه
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیاء راست و وسوسه اولیاء را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و حیله‌ها سهمت غائب کند
و چون نظر بخشم کند بر وی حالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از وی بگریزد و گفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی خوی نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتداء همه از توحید برخاست و برنگ عدد نشد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد و گفت کنت له بصرا و سمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فناست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطاء دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو دارد شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را اسماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضاء حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود و بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هر که از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدای تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هرکه دست بطعام
توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را مگر آنکه
مضطر باشد و گفت هرکه با حوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند
منقطعان را چه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرائض خلل آوردند پرسیدند
از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او دهی
و از و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هرچه از و
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هرچه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزها که مردان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت
و نگاهداشت کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر است بمشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق است و رفض خلائق و اتصال
بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و
گفت تخیر صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد تا بی طعام بخیل روز
خورد و مرد صدائی بهشت ورزد و گفت هر کرا ایمان بود با ولیا او از اولیاست
و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
هر که نسبت خویش با حق درست کرد انرا هرگز اثر نکند و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد
که با نهایت سرایت کند و گفت هر که در اظهار غیب بود او را استواری نبود و آنکه در
دعوی راغب بود و عزیز تر است و گفت موافقت امر بکیسه است و موافقت نهی بکوه
ست و هر که از رفعت حق یک لحظه یا یک خطره دست دهد هیچ حال بعد از آن
مخالفت بر نورزد و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست
مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از و میکنند که بر دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و بادای فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر که ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و هر که ادب روح نبود چگونه بمحل قربت تواند رسید و هر که ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس بر بساط حق نخواهد رسید و گفت کار اینست اول
بر کتاب و سنت رفتن و دست بداشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و
خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصرآباد و نیشاپور شوریده آورده
و بشبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب سخن در میان نه بجدا
پیوستند گفتند خبرت چیست گفت آنکه سخن ازین بیش نه گویم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی بینم گفتند تقوی چیست گفت پرهیز کردن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیاده کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گرداند و گفت راحت ظرفی است

پر از عقاب وگفت هر چیزرا قوتی ست قوت روح سماع ست وگفت هرچه
دل یابد برکات آن ظاهر شود برابدان و هرچه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل وگفت دنیا زندان ست چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هرکجا خواهی برو گفت اول باتمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هرکه خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عزوجل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت ست و آن گشتن از هر دو عالم ست و هرچه در آنست
وگفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از وکه اشارت
کند بدو وگفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث در گرفت و دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو برده دم
بمن ننمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوے من بر نمی آید وگفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک وگفت آخر درویشی اول صوفی ست وگفت تصوف پنهان داشتن
احوال ست و جان بذل کردن برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی ست در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هرچه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند وگفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکے اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب ست و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد و نگاه داشتن و کمتر نگریستن بجانب خطر پیدا کننده
و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور رفتن و پاس اهل فقر و ادب در مقام قربت است
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب است و از یکی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را بشناسی نگوی که شناسم
که آن شرک است و نگوی که نشناسم آن کفر است ولیکن بگوی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد عملها را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای ترا پاک از تو بستانند و با خویشتن گیرد و نیستی تو بتو نماید تا هستی او
و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبید و من از وی بندگی خواهم که بندهٔ او در بند او سلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هر ما و شما آنست که شما مرا
می گوئید و ما مر او را میگوییم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را ببینید و ما
او را ببینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آیینهٔ تو اند چنانکه تو ایشان را
می بینی و آنچه در آیینهٔ خاطر مشاهده کنی همان معنی است که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی است مرا آن بایستی است که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیز است که چون خود باشم با این همه معاصی خود باکم

و چون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را
بندگان اند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت لطیفان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود وانقیاد
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
وگفت ننگ آن بنده که او را بنده نموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق اند
و زحمت خلق کز ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا با خلق نگرند و
گفت صحبت نیکان واقعه هاست گرامی خلق را بخدا نزدیک نکند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دارد برای خویش وگفت دنیا مردار
و گنده است و گنده تر از وی آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن ناجوانمردی
و منع کردن ناجوانمردی است وگفت هر چند خلق بخالق نزدیک تر است
حاجت تر است وگفت دعوه صد و بیست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق هست چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی
وگفت خدا را بخدای جوید و خدا را بخدا یابد و خدا را بخدا داند و اگر خدای یک ذره
بیشتر نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
رسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
کشته خداوند من است جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند ببینند که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند وگفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآرد از من بهستی خویش
و نیستی من گرامی‌تر است بر من از هرچه آفریده و آفرینند وگفت من
من فخر آدمم و قرة العین مصطفی پیغمبر را صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
این امت من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
و اهل دوزخ به دوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابوالفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت
نیست خواجه ابوعلی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده سه روزه
گفت هر که جان خود را چاروب درخانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هر که انس او بدون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد وگفت هر که صحبت به پیری کند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست و توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هر که صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت هیبت حق

اگر وزر بهشتی از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر چه
که از سر خویش اختیار کند بدانش مطالبه کنند و اگر غایب است و اختیار کنند بشنوند
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت امانت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بارادت طاقت مجاهده توان داشت و بهمت گرانبار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری دلی آدمی
است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفان راست
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلافت ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشاورت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوفری کند هر چه آنست که وا
خورد و گفت نفس مفلسی است اگر یک خدمت قیام نماید از و بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از وی توان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میلرزد طریق خدا

بر دمی بسته است گفت جهد تو بال ست و جهد درویشان سجان گفت صحبت
کردن با اثرو تا آسمان تر از صحبت کردن با درویش وگفت بزرگترین چیزها نشستن
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیز
یکی پرسید که هرکه باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود وگفت از کون در پیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را وگفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
یاد ام که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد وگفت
بلای اکبر تفرقه دل ست و نعمت اکبر جمعیت ست وگفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک وگفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی ست که هرگز در عصمت نخواهد بود و شقاوتی ست که هرگز
در و سعادت نخواهد بود وگفت هرکرا ذوقی معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس وگفت جماعتی را خیال بندد که واصل شدیم یا کل شدیم این
غلطی عظیم ست از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان درآید که خود را کل دیده باشد
اگر خواهند که بر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد پس پیش از یکی نبود که باقی نمالیش کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود وگفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر و بگو
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد وگفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش وگفت وقت آنست که

تو را سخا آری وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چهار قسم است شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است و گفت سخت ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدی و گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند و از آن شعور
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص است و
گفت قدر عطای حق است هر که حق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
هر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
و گفت اند که بینی بجای راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بیدار نشنید و اشتیاق نشنید و گفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو وی را دوست داری گفت هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه بسکینی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام است و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیه السلام و گفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعده او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

باوسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن بهست از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن ست از مطالبه نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن ست از خدا هر کرا معرفتش بود و هیبتش بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب اوی روز بود و دریای اوی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت بیهوشی
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغویتهم و اضلال و هم و سوگند خورد و برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد حیله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعید است از غیر حق و انس بحق وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایت معرفت است بخدا و فایده آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر بتهدید و تخویف و انواع عذاب
و آزار او آنست که او را از کریم چیزی کشف کنند تا بسنده شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را شناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

اخلاص

شریعت و حقیقت بشناخت و روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت
و دوام بودن بر آن و هرکه موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هرکه مابعد موت را بشناخت از وعده و وعید
و خوف و رجا ماند گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عدمیت
و گفت هرکه طلب راحت کند نیابد و گفت وقت چه باید تا همه را با جد بینی
و وقت نا اهل مباد که همه جد نا اهل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در
خالق هلاکت است و گفت هرکه توحید ندارد و شفاعت از نکشند و صاحب توحید
روزی لا محاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است تحمیه دار
مرا رحمت بمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خداوند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد ازامانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود والحزن
فی الله یعنی درد راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باشی تا متحمل بلا باشی و عارف باشی تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اوایل فنا است و بسط اوایل بقاست و هرکرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هرکرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله به بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی است نه مکتسب و مکتسب نه متوکل و مکتسبی
در ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضای تو آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف آن هیچ مرد نیست که

سر شیر نشینند و همه کس از وی بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بیشتر ترسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف را پدری چند بفروختند و
غریب آن بود که مدبری دنیا با آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد و دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را دیانت است و تواضع
درویشان با توانگران خیانت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپیده
ابو عبدالله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد به همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که او را بسی
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبدالله خبر از مراسله حبیب

نصیحت کردن یکی حرص بر ادای فرائض بتمامتر جهد و طاقت دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده و یکی مثل خود در اسباب
خویش گفت اندوهای که اسباب آن مجهول باشد عقوبتهای گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد ویرا زمین و سایه ننهد ویرا آسمان
یعنی از هیچ جای وی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد ویرا نزد خلق و با آنهمه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از شیخ ابو القاسم مقری
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که بازدارد معروف وی او را از دیدن خلق
و قبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که اسکوداند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین بن الی النقیب
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقاتست
و کفایت ساختن بهمت برای حق و گفت خلق بلاست در دنیا بر کسی مگر آنکه
او را اخراب کند گفت صوفیان با واردات باشند نه با اوراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال در گذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل بستاند خدای خواری را بوی بحق و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را از زندگانی برسد بخوشحالی و گفت افضل

مگر دم یعنی غلط گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت اند که با اصل
و در راحت اند ابوعبدالله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آن را خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آن را خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را و دنیا
تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علت‌ها را برافروزد و گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آن کار ترا بکار دیگر نباید شد و در آن کار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاه داشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی که ظاهر که از تو هست شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
در یاد تو غیر حق را گنجای نبود ابوبکر بن عبدالله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را چه توان دید گفت باید صدق
در آئینهٔ طلب و گفت بتصور آب تشنگی را نتوان نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی سوسوم سوخته نشود و دیدهٔ دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نگارند و نقش بر کاغذ نگاشته نگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدا تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بود و از نیست سلطان قاهر تصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره و لیست هر چه بیند از قالب بیند و قالب از آن بیخبر است تمام شد

لو

با قیوم عالم همین فعل هست که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام وجود نیست بخود بل القیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
با وی هم باشد حقیقت وجود وی را بود و وجود متقوّم از وی بر سبیل عاریت بود
پس چون متکلم اینها گفتم این بود و لیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد و معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت آنست و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را نشناسند قیوم را میجویند و نمی یابند
گفته گرد بادی در هوا رصافی از زمین جنبید و بصورة مناره مستطیل
بر خواست ذرات می پیچید هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوا هست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز مسخری و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه نا پیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبدالخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر بمراد نفس خود نرفته‌ام خواجه فرمود که این سخن بجاست
بنده را باختیار چه کار هر کجا گویند برو برویم و هر کجا گویند باش باشیم بندگی اینست
تا آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود هر رونده که بسرحد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد و به خشم شود غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد همچنین صفت نفس مسلم است که روی براه حق
وارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو روشنائی راه سلوک کند خواهی که
شود دل تو چون آئینه ها ده چیز بیرون کن از درون سینه ها حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت ها بخل و حسد و کبر و ریا و کینه ها وصایای آنحضرت که بپسر خویش را
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل بپرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو و دایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمحکمه قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل میراند و به سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز چنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و با مبتدعان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارای که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایه تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره را پرسیدند از ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق باقتدای مسبوق [illegible]
فرمود پیش از صبح تنفس بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند آیا راهی ازین نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خدمتی
در دل صاحب دلی جا کند چون دل این طایفه که منظور نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ اشارت این مقام است و میفرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که یقین داند حق تعالی النفس خود را بندی ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده اند
و میفرمودند در معنی قوله تعالی یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا آمِنُوْا بِاللهِ اشارت بآنست که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبیعی میباید کرد و اثبات معبود حقیقی میباید کرد و میفرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طرق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرمودند تعلق بماسوا رونده این راه را حجابی است بزرگ بیت
تعلق حجابست و بیحاصلی چو پیوندها بگسلی واصلی و میفرمودند طریقهٔ ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و میفرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند البته نمودن دعوی بغیر شرک است و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
مغضوب است و میفرمودند که طریقهٔ ما عروة وثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و میفرمودند
که طالب باید که در زمانیکه با دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اَصَبْتَ فَالْزَمْ صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و میفرمودند لَا اِلٰهَ نفی اله طبیعت است اِلَّا اللهُ اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ خود را در مقام فَاتَّبِعُوْنِیْ در آوردن است
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرمودند که بعبارت توحید نتوان رسید

اما بشرف رسیدن و شنوا رسیدن خواجه محمد پارسا قدس الله سره یکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب بخاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاهری و باطنی شما
میباشند و علی الدوام بنسبت آن برادر منتظر نظرات فی خلوت آنجا بود و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر ان بیت تعین من الکریم ۰ اتحفت الاخرین
بالثنا الیقین ۰ و بایشان اصل معتبر است نزد کبری و این آنکه کوشش را گذارد و تجسس را
خشم سپارد و حضرت خواجه پارسا قدس سره سوال کردند که طریقت بچه توان یافت
فرمودند بشرع و دیگر تعبه النجا فظهر علی الاقدار الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا
الجوع المفرط و تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیثیت لا یطلع علیه احد بتوجه بر خود دریافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی بنسبت حال ماضی و استقبال نهایت موثر است فی
رفع الحجب عن القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه و لم یصمت قلبه خف وزره
و من صمت لسانه و قلبه ظهر له سره و تجلی له ربه عز و جل و من لم یصمت بلسانه و لا بقلبه
کان مملکة الشیطان و مسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک و من صمت بقلبه و لم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله و کرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی این
انفاس صنوبری است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و سیرها
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل خانه میکند محبت و شفقت

الشبع

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
نیستی آن نفوس در حرکت و تموج می آید و انجمله موجبات بعد و غفلت از حق ست
و طالب را نفی کردن واجبست پس باید که از هر چه خیال را می افزاید بواجبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی و طبعی دست نمیدهد راحتی که
هیچ نبیند در آخرتست و سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابدالآبدین
آسودی اینعالم را هیچ نسبتی با نعالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد ببارگاه بزرگ رسد
باید دو چیز را ملازمت نماید چشم فرو خوابیدن و آداب نگاه داشتن و نیز در رساله محبوبیه گفت
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعده هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی الا هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون سالکی باشد
اندر جریان تصرفات حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و اراده و نیز گفت چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت من قنع شبع
و از انجیل من اعتزل سلم و از زبور من صمت نجا و از قرآن من یتوکل علی الله
فهو حسبه و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از
شر که هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است دوزخ نقد است و هر
در مطالعه تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن

بکاری مشغول است و دل بحق مشغول است اصحاب گفتند یاد کرد حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا اله الا الله نیست بلکه درین محل از سبب بمسبب رفتن است و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که یار شما گردد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما یار او گردید همه جهان یار شماست خواجه
علاء الدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هر چه مانع
راه باید قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
تا تجلی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند ولی طالب
او را نبیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع ما به حدیث النفس گردد پس باید
که در اشتغال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و فرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه کرده اند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود و بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خالص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بینند و الا ضعیف بودند. تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او
بروی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از صحبت مرشد بود و پس قابل فیض الهی گردد و که بحقیقت
قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را بکلی فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظهٔ کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضور و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وی را دریابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
بنسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را به هر کاری فرماید و آن
او را به او تعیین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود و رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریقت
بنسبت حال او سخن باید گفت و در رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن و تفویض است هر نوع اختیار که از خود سر زند بکسب تفویض

آنچه از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهتر است از اختیار وی
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقهٔ عنایت ازلی را می باید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی حالت و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را نگاه باید داشت و اندک حق سبحانه تعالی را از رگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود و از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جای ثابت شود که او را باو گذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحلیت و بیرون یابان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
ازدیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت مؤکده است هر روز با ایشان لحظه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر فاصله راه باید در میانه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود و خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود پس بلازم آن بیخودی
بوده با آن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را با آن
بیخودی در و بهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و پراشعور از بیخ عالم کم گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت بجای رسد که اصلا بوجود و غیر شعور

نمانند آنرا افنا گویند پس اگر خواطر تشویش دهند باحضار خیال حضرت مرشد امید است که مندفع گردد و اگر نه سه نوبت نفس را بقوت برکشند چنانکه از دهان چیزی میرانند بعده بطریق مشغول شوند و اگر با این همه خواطر باز عود کنند باید که بعد از تخلیه بطریق مذکور سه بار گویند استغفر الله من جمیع ما کره الله قولاً و فعلاً و حاضراً و ناظراً و سامعاً و لا حول و لا قوة الا بالله و دل را با زبان موافق دارند بذکر یا فعال بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی دارد و پس در رعایت این نسبت باید کرد بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود و دائماً حاضر بوده گوشه چشم دل برین نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد که بدین مشغول شود و بتضرع تمام در حضرت جامعه خود این دعا بخوانند اللهم کن وجهتی فی کل جهة و مقصدی فی کل قصد و غایتی فی کل

حال خواجه عبید الله امامی رحمة الله علیه

فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان چنانست که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس که این نسبت ازو یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود و بعد از آن آن خیال را نفی کنند بآن اثر که دارند بچشم و گوش و همه قوی بآن خیال متوجه بقلب شوند که عبارت از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آن نسبت اگرچه آن از حلول و اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه لحم صنوبری هست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و همه

قومی را بر آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
که در این حالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میکرد و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که درآید متوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و در آن محل تجلی در گریختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود و البته بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که شخص
متوجه آن را نفی نکند. و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال تحبب یعنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لا اله الا الله بکند بدین طریق که لا موجود
الا الله تصور کند و آن وساوس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون وجود
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضی از ظهورات حق است و شک نیست که باین تامل دور می شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر با آنکه ذکر لا اله الا الله در دل بگوید حضوری نمی یابد
بجهر چند نوبت بگوید و الله را مد بدهد و بدل فهم بدهد آن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقایق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین است شد بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را برای حق نفی نتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر فکر حق صرف باشد جهد نفی کسی باید که زیاده نشود زیرا که حق بنفی کسی
منفی نشود الا آثار زائل گردد ونیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرحد وادی حیرت است ومقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوارات وجود نمی ماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجایی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آینه جمال باکمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بدانچه جزو در ویست جمله نیک و بد
و در حالت سخن گفتن نیست باید که ازین مشاهده غافل نشود و باید که گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگر چه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ؛ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ؛ هرچند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن وخلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبی واقع شود یا قصوری در دست دهد که
کدورتی قوی طاری شود و سر رشته نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلی برآرد
اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامه پاک
پوشد و در جای خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و
خود را خالی سازد و بعد از آن بهمان طریقه متوجه شود و در مظاهر بیند حضرت
جامعه خود تضرع کند و بکلی باو توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع
ذات و صفات حق ست نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت
در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد **مولانا سعد الدین
کاشغری** رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد
و اکنون ما نیز نیستیم و خداست بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود و باکه
مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هر چه پس گور شما باز خواهد ماند دل
منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی چیست نمیست
وآبی بر آن ریخته نه کف پا از آن تر شود و نه پشت پا را گردی نه حقیقت
درویشی ست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن است
روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند و دو تن از ایشان مباحثه
مینمودند یکی گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ست
درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض
کردند فرمودند با خدا بودن از همه افضل ست و میفرمودند هر که با خدا حاضرست
در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزی

انگران جانان زنان در مجلس حضرت ما در آمد عصایی بدست و ردایی بر کتف
افکنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی از آن در آویخته مرا از دیدن آن تنفر
آمد بسیار هر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله متنفر اند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانا می با سکوت بسیار کردند بعد از آن سر بر آوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار معین بعینه است و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که اولیاء الله دوست دست شما گرفته در طلب خود با شما گردانند پس این دو بیت خواندند
بیت آنکه نی نام بدست است مرا ز ونه نشان ها دست بگرفته مرا در عقب خویش
کشان ها اوست دست من و پا نیز بهر جا که روم ها پای کوبان ز پی اش میروم
و دست فشان ها فرمودند هر کاری را که شروع کنید بشغل حق سبحانه از آن
آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد از آن می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد از آن می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ع
تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ها و فرمودند کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد
که هیچکس او را دوست ندارد و اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مخفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که دیگرانش نیز باشند نمیداند که چه
حیله اندیشد و چه تدبیر کند که مشتاق وی و طالب او شوند بهر وجهی که هست و
بهر صفتی که میسر شود وصف آن محبوب میکند تا باشد که طالب شوند فرمودند که هرگاه که
سوی بر تو بواسطه حالی متغیر و متأثر شود از پی آن سوی باید رفت نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالهای می نوشته بجو است که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری * بر گل نظری فگندم از بیخبری * دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری * پس فرمودند اگر نگذشت بروی و اگر گذشت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی در رساله تا مینویسی فرمودند
یک نفی و هزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هر چه غیر حق است آنرا نفی
میکردی و خلاص میشدی و فرمودند که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی هست که آن حدیث النفس
را آن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود و بلکه اگر کسی
برروی ورق می نشیند تشویش می یابد چه جای کسیکه بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمودند ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگرچه این معنی حالا

شمارا معلوم نشود ولیکن دائم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید
پای دراز مکنید و در خلا چاپی شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در سر
و علانیه و ظاهر و باطن با خدا آراسته باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
اهمیتی شمارا بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی
آراسته دارید آداب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید
و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است اما اهم ادب دل را از خطور اغیار
نگاهداشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی
و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت
رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید
حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است
چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد وقتیکه قرب را بعبارت در آورند بعید باشد و
قرب نه آنست که بگوئی باو نزدیک شدم یا ازو عبارتی توان کرد قرب آنست
که تو در وی گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب
سخن میگوید آن بزرگ وی را گفت که چون بآن شیخ رسی بگوئی آنجا که ماییم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نابودن است آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی که نجی میگذرد واقف میباید بود حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت دور بود حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالی
گردد از دل او روزنه بسوی حق گشاده گردد و از ان روزنه آفتاب فیض الٰهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا المغرب هر ذره که هست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود از ان نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است از ان رهگذر نور فیض
وجود بوی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور از وی درخواهد گذشت
بیت دوست بهر لحظه در تو نظری کند ؛ چون تو ازو غافلی از تو گذر میکند
فرمود که طاعت موجب وصول بجنت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشایخ قدس سرهم بر آنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گردانند
به تصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد و الا هر چه از اعمال صالحه
بجا می آرد آب در چاهی زیاده میکند که هر چه گیرد علتی علت شود
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز کجاست طالب میباید که بجد و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر استاد شود و داند که چگونه نفی میباید کرد و در ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود دیگر نفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از اشیا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاره‌هاست را ه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی ست نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش بادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور بادشاه دائم تواند بود و بادشاه مکتوبی بنام
فرستاده باشد از ان مکتوب غائبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور بادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا و فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پرخورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو خورد و
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که وی را اهتمامی از گناه باز نیاورده در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگرست
ازینجهت ست که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه
مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بر وی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب در وی نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که مرا یار چه گفتست امروز جز با کسی در منگر دیده بدوز فرمود که
دائم بیاد حق سبحانه باشید تا جائی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف ترست هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از همه کس که خس حمام میکشد لطیف تر اند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تر اند برازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوچه روند خوش نمی آید که از ان باز آیند و اگر بسجود در روند خوش نمی آید
که سر از سجود بر دارند این طائفه از همه لطیف تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از انجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی هست که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
نماید داد و بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب میکند و دایم پیش پادشاه هست البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آئینه اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در شک

دارد و فرمود و در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند بیت
ای دیده عجائب بنگر این عجب است این ما معشوق بر عاشق بی وی نه و با وی نه ما
که اگر کسی سخن از استاد پرسد از گفت معنی بی وی نه و با وی نه را در نیابد پس چگونه
قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد ولیکن چون سعی و بجد مشغول شود حق سبحانه
او را چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که آنچه در یابد که حق سبحانه بی وی و
نبوده است و او غفلت نموده اهل الله را الیقینی حاصل میشود که ما هیچ نوع
گمان و تردد نمیماند در بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسی را در بود وجود خود شکی
نیست هر چند جامه ها در بر دارد و جسم پوشانند وجود خود را گم نمیکند و فراموش
نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت
عربی و فارسی شود و مجرد از جهات آن زبان بمقام تجرید رسد و طالب را تمامه وقت
رسد که از وی بر تواند خورد و قوله تُؤْتِی أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ و ذکر چون حبه است که شجره
معرفت از وی میروید کما قال سبحانه مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ همچنانکه شجره
از حبه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و
شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات است از مضمون کلمه ظاهر میشود
و فرمودی که در ذکر دل را حرکت داده بلکه مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه
دل از مفهوم ذکر متأثر شده خود بحرکت آید آنزمان کار بوی بازگزار و در رساله
خود نوشته اند که ذکر از قلب گفته شود نه از معده یعنی میباید که اثر حرارت ذکر
بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و در وقوف
قلبی آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را بخدای حاضر میدارد و همچنین طاق

عادت گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس بست و یک مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید
محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که اورا بود بچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است واگر نتیجه نداده است دلیل است به بیحاصلی عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
واز معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای
بجاری مقدور وسیله است برای نیل درجات بیعت مولوی عبدالرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهری است که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک وانچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی برشمارند اول
بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود وجه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود بهمه گدایان و سائلان شفقت و رحمت میباید نمود
ولقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر دران میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ عالی همتی و پرهیزگاری
بگدائی بدر خانه انکس نخواهد آمد از کجاست که دران ژنده ولباس مجهول صاحب دولتی
نیست واکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بیسرپایان
میکنند و در ژنده از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای گردست

عافیت پیچیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست
که پای در گل پاسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی
آنزمان خواه در کنجی نشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت
جوانمردی آنست که دایم کسی محزون و اندوهناک بود در کارخانه الهی فارغ
نشستن خوب نیست کسی که در وی حزنی و اندوهی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی که حزنی و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضوری آید نسبت
خواجگان ما قدس سرهم درصورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرموده
محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جهتی معلوم نباشد و این
درمیان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتی پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبت است نه آنکه هرگاه که لطفی بیند
دوست دارد و هرگاه که عنفی بیند بی میل شود شخصی پیش ایشان گفت که
فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریایی نماید فرمود فردای قیامت
همان ذکر ریای او را کفایت است از همان ذکر ریایی او نوری پیدا شود که همه
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی است
که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس متعقل مفهوم ذکر متحقق گشت اول متخیله بتخیل
لفظ آن متاثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع و رابعاً
قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکتی دوریه بر وفق حرکت
دوریه وجودیه و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری
که صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق است و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است أنا
جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در چنینکه
چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود و این ملاحظه نیست نسبت
چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است
ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویید
فرمودند آنکار که یکدیگر را زبانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه
اولیاء الله مقتبس از مشکوة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن
و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان
با ادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد روزی
فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که مظهر علی التحقیق صورت
منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود
از حال ظاهر و اوصاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این
حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند
در قفا رفتن هر که جانب راست چپ و چپ راست آمدن بود و بزرگی گفت که
معنی این آنست که جسمانی را روحانی برند و روحانی را جسمانی آرند شخصی تفصیل
این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت
است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که
روحانی را جسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را
صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد
او را اهتمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و از این حیثیت او را بمجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود بغایت
لطیف که نسبت بآن متعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهی که در وی صفتی از صفات سبعی مبطن بوده باشد هر
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آئینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان الکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد و درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابنُ آدمَ فی نفقتِهِ کلِّها الّا شیئًا وضعها فی الماءِ
والطینِ پیدا شد که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطها
و غیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود و فهمیده که مراد بگیر معنی آن بخاطر رسید که
مراد باب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد بیابد مگر آن نفقه که همت
و نیت وی در آن متجاوز از عالم اجسام نبود خاص از بهر فوائد و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
در نفس اخیر هیچ عمل و یاد تگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

تا آنکه با ملکهٔ حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است چند روزی بخود ریاضتی میباید کشید و بصحبتی
میباید نشست و ملکهٔ حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود و کسیکه خمر خورده از دایرهٔ اسلام بیرون رفته
یا وی و سببی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
درنده ۱۲
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیدانند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده اند هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از چیز پیدا میکند آن کیفیت هم در خور سر و پس و نیست
واو عطف ۱۲
و همدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم یافت مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاوردید تا ابتدا به نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دار و پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیک دست میشکست با آنکس تعرض نمود و گفت نان بیک دست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن از آن مکروه
شده است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروه است دیگر تا آخر مجلس

خاموش بود روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمایند که بقیة العمر بآن
مشغول باشم فرمودند که کسی از حضرت مخدوم ما مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ۞ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ۞ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ۞ آئینه تو دل است رو در دل کن ۞ مولانا عبدالغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابوالجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابوالجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را با هم میسود و فرزندان
از ان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است هر دو در کمال
خفت است لاجرم در ایشان منافی است خفتی مخصوص که روح بآن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر گشته اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیرهم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود بگریزند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و هیچ طرف

از همین و بسیار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد به هیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بمانند و لهذا کارها و حرکت ها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان برین وجه شریف الله است که بآن مرا الهام گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصاً در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوائے اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که پیدا شود بعضی از مضاربه و جنگ
ایشان است در میان گردبادها ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان هم شور و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان کبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل می شود به برزخ
و روحی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را به زمهریر عقوبت کنند زیرا چون از آتش چندان متاثر نمی شوند و اگرچه
از آتش دوزخ می باید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرم تر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی بیان فرموده اند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند
تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کار تا کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلا شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن امور حقه است زیرا که در حدیث
واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند ویرا
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرده ویرا بران داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد
تا مردم بآن عمل کنند تا ویرا در آن اجری بود و ازان حدیث غافل ماند که هر که
دروغ به پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر نام شیخ
قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلا تلاوت قرآن را باواز بلند در دل
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را بآن منضم ساخت
تا او را تالی گویند و او را بریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک ادراک
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر و سلوک وی و رحمت خاص است در شرح
لمعات فرموده اند که ادراک را معرفت گفتن بنا بر اصطلاحی دیگر او ادراک
بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود
حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرک آنرا دریابد اول وجود را دریافته است
بعد ازان آنچیز را پس وجود مبدا به نور است که اول وی مدرک شود یا دراک
بعد آنگاه اشیاء محسوسه و چون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود و لوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد و
تذلل است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد و اگر نه متاثر
شده و قبول وجود خارجی و لوازم آن کرده و نفس این انقیاد و تذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال و این ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه و سائر موجودات و ملقب است بنفس
الرحمن و ادراک ادراک را علم گفت بنا بر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد اینمعنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است و منقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی و قبول اوامر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ در این مقام تطبیق وی درست
می افتد چه با اعتبار عبادت اضطراری و چه با اعتبار عبادت اختیاری و اکابر
گفته اند که سر در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد و تذلل حاصل است در ارادت مطابق و

سجال واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران منقسم بوده اند که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد لیکن چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرموده در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
آنمعنی فوق دریافت ما قاصر است پس جزائیکه حاصل کرده باشد و تنها جاودانی
خواهد بود و در حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه منافی مزاج روح
و ادراک وی امور حقیقیه است و صنعت جهل آخر مرتفع میشود و هر چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند و ترجمه می بود و بخدمت مولوی استادی
عرض کرده می شد و جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شرح
رشحه ایرا و میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا تعدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است و معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آن صورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم بر انتظام خود بماند انتهی

بشرع شریف راه نیابد و آن صورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم و در ضمن آن
جنگ و آشوب نیز فائده صورتاً و معناً مندرج است و اهمال و امهال در آن
جز الحاد و زندقه هیچ نیست رشحه در شرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیدهٔ قضا و قدر نظری باید کرد و همه کس را بمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ
نشود میسر شوند که یعنی تمثیل آن چیزی با امر تکوینی حاصل شده باشد و این اضافت
است باولی ملابسه و امر تکوینی امریست واسطه را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که اراده وجه باقی مستمر است تفسیر مودند یعنی اراده حصهٔ وجودی که
موجود را حاصل است و آئینهٔ وجود مطلق اوست مستمر همان حصه است باین معنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد و وی را آئینهٔ جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از اراده وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
و چون نتیجه این توجه افنای غیریست و اثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
مثبت بود همه اشیا مستحضر باشند و در انحال حق سبحانه از باطن این ارادت مستحضر
اشیا بود رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات
مذکور است که ستر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه
یصحبها الهمم میفرمودند که از یصحبها الهمم مراد آنست که مربی قصد و همت او ذات
حق سبحانه باشد و تا همت موجود نشود و صاحب این همت مجاهدات کثیره و ریاضات
عظیمه بجهد نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار خاصه است بروی منکشف نشود و مجدد

این مهمات بی اتحاد و مجاهده و ریاضت یا مجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این مهمات هیچ فائده و نتیجه ندارد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی عارفان را قدرت آن داده اند که هرچه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی هست مادامیکه آنرا در حضرتی از حضرات اثبات کنند میفرموده اند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی شهادی باشد بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی هست آن موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاء الدین عمر قدس سره چندگاه بر اسپی سفید سوار میشده اند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود حضرت شده است میفرموده اند که خصوصیت هر صورتی نسبت با ارباب مشاهدات و مکاشفات بنا بر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائق هست که در صور اشعار بر ایشان منکشف میشود و مثلا موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینید و آن با آثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
با آثار نسبت دارد و حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید تا بنده تجلی کند و قتیکه
تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه گاه
تجلی کند از معادن و قتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معادن است تجلی کند چه وی اقرب معادن است بمرتبه نباتات که در نشو و نما از نمو است
و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخل تجلی کند که افق نباتات است
و اقرب نباتات است بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات درو بود که اگر سرش
از تنه بردارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص است که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد و در تجلیات صوری نهایتش آنکه نهایت مرتجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک
را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او و چنانکه سالک
دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

سرگشتن و دادن خسار ۱۲ منه

محاط خود یابد و معنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی
الدارین غیری و امثال آن همه ازین تجلی رو نماید و بیشتر اہل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جرأتها نموده اند و حکما را مزلة القدم
در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیه السلام گردانیده اند و بمدرکات
معنوی خود مغرور گشته در بادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو از آن توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشان را از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و شطر ایشان را به نعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی با اشیاء که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلاً زید متصور در ذهن حقیقتی ست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزے میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیء بوے و اختلاف است حکما و صوفیه را
که آن وجودیکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین برآنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه تعالی
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی است بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

و غیر ایشان و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متأخرین و قلیلی از حکمای و متکلمین برآنند که آن وجودیکه
مبدء آثار شده هم وجود حق است سبحانه که عین حقیقت وجود است لا غیر پس همه
ممکنات موجود بوجود واجب اند لیکن ذات را با اشیاء علاقه حقیقی واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت است و هیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیاء و اولیاء و
حکمای پی بسر آن معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه بعضی از افراد انسان
مطلع شده اند بر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و لیکن مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارد نه آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض است بعرض
فقیری بعد از وفات ایشان چند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوما
چون بدار آخرت نقل کردید از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگوئی
که مذاق عاشقی آنست که اینجا هست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیت آن اجزاء با یکدیگر
و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمی ماند اما حسن های این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمی پذیرد
چه میان اجزای آن ضدیت و مخالفت نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی قرار است

پاینده

غائیتش آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطهٔ علاقه و انسی که روح را
به بدن می باشد دو سه روزی تشویشی بجوهر روح راه می یابد اما چون صاف و پاک
میشود باز همچنان بر سر ذوق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ماذون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است واهی
که عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
و دیگر اهل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیهٔ دماغ و تصفیهٔ قوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه می یابد مرآئینه متعلق القوهٔ دماغی میشود و آن نور مطلق
البسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور اینمعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مولانا
علاء الدین آبیزی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گزیر نیست اول دوام وضوء دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله تحقیق از شروع در سیر الا الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لا معبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله چون الا الله گوید باید که لا مقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود و قدم در سیر فی الله ننهد لا موجود الا الله اندیشیدن کفرست و میفرمودند که هر طالبی که سنت را بر خود فرض نگردانند از نقصان دین او ست بعضی سنتها بر حضرت صلی الله علیه وسلم فرض بود وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ اشارت باین ست از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیرست و همه سعادتهای ظاهری و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود و نه بیکار بکار رسی شود اگر نا قابل ست و بیکار رسی شود اگر قابل ست و میفرمودند که هر طالبی بمبتدی که کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی هیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیز ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او در تحت فلک قمر میماند ع هر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماندن این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از نخوت و خلاص نا شده اند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بصدق ایمان آورده او رخنه در فلک انداخته
که عاقبت از آن رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگنند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود و بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود و میفرمودند چون مکروهی بهر و رسد اگر بنده خود است او را افتاد
کند و اگر بنده خدا است تفاوت نکند بیت اگر از دو توی گشته بی نام و داغ
لاف وحدت زده سر مکش از آزار رسد یا نفع و ضرر گر تفاوت می کنند یا تنگدلی
باشی که او بت میکند یا میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تایید این قول میکند آنجا که میفرماید سه هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافر است اما نهان است یا اگر آن غافلی پیوسته بودی یا در اسلام
بر وی بسته بودی یا و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید پورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی یا بنا کن خانه در خورد پیل یا کم نشین با یار ازرق پیرهن یا
یا بکش بر خانمان انگشت نیل یا و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را هیچ نداند و دیگران را هیچ و میکشند چه حکم قالب راست همچو پله ترازو که
هر کدام گرانتر است دیگری را از جا بر میکند و هیچ و میکشند پس همت چنان باید که اگر
همه عالم با این کس افتند اکنند همه را بطور خود کشند و رنگ خود دهد انتهی کلامه اتم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد خبر خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر او هیچ
در ایشان از پادشاه هست نه بینند و ندانند که از پادشاه دیدن و پادشاه دانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُم فَلَا هُم اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند پاک حضور نغنود
و آگاهی موجب فنا و بی‌شعوری است درین مقام نعره زدن نمی‌باشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دود بر آرد ه کف تکن و بسر هر دو سر کشتای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی تر است ه ز اول که مرا عشق نگارم بربود ه همسایه بشب
ز ناله من نغنود ه کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود ه چون آتش همه بسوخت
کم گردد دود ه و میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله
گفته مراد کسب رضاست یعنی این سخن آنست که بنده باید کسب کند آن معنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بفنای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص بفنای

خلق را بخدا چون از آن طرف دری بر روی ایشان گشاده شود و ایشان را حجت
معلوم گردد که دانند و بینند که همه خلق رد و آن در آوردند روزی این حدیث خواندند
که افضل الایمان المرء ان یعلم ان الله معه حیث کان گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک و آرزوی معیت یار باشست هر کجا که هستی با جای دیگر چه خواهی است
او باش با تو در زیر یک گلیم است او را پس پردهٔ شریعت و خود را باش
میفرموده اند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آسمان که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال حقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم و صفت آن ظاهر و متجلی میگشت روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابوالوفا
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل پس منکر باطل نشود
جز جاهل در کل وجود هر که جز حق بیند باشد ز حقیقت الحقائق غافل
و فرموده اند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آورده ام وقتی در اوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده کسی بود بغایت شریر
و بدنفس که بشرارت نفس او کسی ندیده بودم و همه اهل ده از وی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در آن محل دانستم که تدبیر درین کارخانه شریک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است شعر لا تنکرن الباطل فی طوره
فانه من بعض ظهوراته انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر هم از آنست بیت واعطه منک بمقداره حتی توفی حق اثباته

فالحق تعالی متجلیست فی صور قابلیات الممکنات فی ذاته و میفرمودند که اگر میان نفس که
اول در وجدان توحید نهد و میان آن نفس که پیش از وفات توسیط نهد فرق کنی خلل
نقصان هست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت و فرعون که انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بدر و دیوار و سنگ و
کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتم هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر کرا ذره وجود بود چون ببینی هر ذره
در سجود بود مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که ازان فائده گیریم
و بهره یابیم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نمی یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت ... همچو پیر شو و یکرنگ که خویشتن را بسر کوی آن نگار کشی

ولفظ کشتی را بفتح کاف خواندند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را بهر کوی
آن نگار کشتی و لفظ کشتی را این بار بضم کاف خواندند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش والا قرار گرفت و ما میگوییم بلک همای صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم و هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد **قطعه** مکن در کارها تاخیر زنهار ٭
که در تاخیر آفتهاست جانسوز ٭ بفردا افگنی امروز کارت ٭ ز کید هوای طبع
حیله آموز ٭ قیاس امروز گیر از حال فردا ٭ که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت بمن خواند **بیت** با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین ٭ با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین ٭ پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یادگیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتند همین بود
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یادگرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بیقین او بآن رسد که هرگز دیر استقامت دست درنیاید و میفرمودند که روزی
مولانا مجلسی وعظ درست نبود سالکی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس با بیاطن بروجه اعتراض کرده ام که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری و نیاز توجه براست می طلبید اکنون که پیر شده ایم بارها معلوم میشود که حق بجانب آن پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست هم لست که قبلهٔ سالک ذات بحت باشد و از توجه باسماء و صفات خلاص باشد و این نهایت صعب و دشوار است و در آخر میفرمودند که سی سال باشد که قدرت بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل گردانم هرگز قادر نیستم بعد از آن این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که فراموش نیستی نفسی ۔ اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ۔ روزی در معنی خلوة در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از آن این بیت خواندند بیت قصاب وه اگرچه که ما را بگشت زار ۔ ما هم نه پیچیم دروه و هم بر کناره ایم و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر بخواهد بر سر آب فرو میرود اگر بخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر ظهور عالم کشف میشود و من دوستی آنهیتی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری ظاهر شد که تو تا بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند باز مناجات در آن کردم تا حق سبحانه تعالی آنهیتی را بپوشید و هنوز اثری از آن باقی است و این گنگاوی امر در من گنجی یا حسیت تو بخلاف سهو و آنتر و سخن بسیار سیاقت تند و روزی میگفتند که الحمد را بگذارند هرگز لب بگشایم سخن گفتن بحسب ضرورت اما [illegible] خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجیه آنکه [illegible]

و در توحی نگرندی بر در تو مقیم نتوان بود یا حلقه میزنند و میگذرند یا شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوندطهور را میگفته اند که طهور تا مشو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم بازگرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرمودند
که دل مرید را از غیر خالی میکنم و ناظر بجناب احدیت میگردانم این همه میکنیم امانه من میکنیم
شیخ خاوندطهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوندطهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالها خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت و الاحق و احدیت است و توحید و احد محال کما قیل ع ما وحد الواحد من واحد
اذ کل من وحده جاحد و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رو دل از دشمن بخواری دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از آن میخواندند و از آنجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری نگاهدار نظر از رخ دگر یاری بهلا مباد که چشمت بچشم تو نگرد
درون چشم تو بیند خیال اغیاری که کجاست در همه عالم چنان سر اندازی که عاشقی

چیده اند

بنجیالش او اکند زاری‌ها ای بیخبران عشق مورزید که عیبست ها الا بجا لیکه
پس پرده غیب است ها شیر زاد بیشهٔ عشقم قوی در کار خود ها گو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ها خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بسبب تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا است حال مردم رندان چنانکه هست ها خورم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرده میگشت
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواندند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ها درون دیده اگر نیم موست بسیار است ها و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ها توحید بنزد او محقق نشود ها توحید حلول نیست
نابودن تست ها ورنه بگزاف آدمی حق نشود ها حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحر تا بحمام پیر هری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
سنگ میگرفتم تا کسی را از خدمه اجرت نشود و اگر شود مرا نباید در آخر عمر حضرت ایشان میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمی‌شود و بحمام کم میرفتند باین جهت میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر صرف آن میباشند که مقتضا و

چه پیشتر ذکر و مراقبه وقتی هست که دران وقت خدمت نباشد که ازان راحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل هست بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمرهٔ خدمت محبت و تمکین در دلها نسبت
جُبِلَتِ القُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَيْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و
نتیجه که محبت مومنین هست برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین
و متابعان ایشان بآسانی خدمت کسی قبول نمیکنند ازجهت آنست که خدمت
و تواضع ازجمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان بتمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بکسی بضرورت
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت نکنند نه قبول خدمت و اگر کسی خدمت قبول
میکنند که در وی استعداد آن مییابند که روز بروز از طور و طریقهٔ ایشان بهره مند
شود و علاقهٔ او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هرکسی را از دری درآورده اند مرا از در خدمت
درآورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده هرکه امیدواری
دارم وی را خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت همت ترا به کنگرهٔ کبریا کشید
این سقف نگاه را به ازین نردبان مخواه پس فرمودند که من آنچنین میخواهم که
خدمت ترا به کنگرهٔ کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیهٔ کریمه اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ
الْكَوْثَرَ میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود و

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست همه آینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند. اینچنین کسی را
که سمی هست بما سوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیة الحمد لله رب العالمین
میفرمودند که حمد را ابتدایی هست و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله نعمتی که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگردانند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را توفیق داده که بآن قوت قیام بحقوق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده جز در آن نیست که داند
که او معدومی هست که او را نه ذاتست و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مظهر
گردانند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند و در معنی آیة قلیل من عبادی الشکور
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کند فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده اند
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از ین جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه
و در معنی آیة فاعرض عن من تولی عن ذکرنا می فرمودند که این آیة محتمل دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل حجب و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور وصفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضاً ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شده با آنکه اعراض کنند از چنین طایفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود و فکر ور
مستغرق شده با نیستی که ایشانرا بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیهٔ وَكُونُوا مَعَ
الصَّادِقِينَ میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونت بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونت
بحسب معنی آنست که از رهگذار باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطایفه که استحقاق
واسطگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه چنان سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون آن معنی
را بسبیل دوام رعایت کند بتدریج با ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طایفه اند که هر چه سمی بالغیر است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است نه صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و تیزی
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجهٔ کمال خود رسیده باشد
غیر توجه را است بجانب حق سبحانه تعالی بسبیل دوام هیچ نیست و در معنی همین آیه فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ٭ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ٭ پیش استادی که
او نحوی بود ٭ جان شاگردش از نحوی بود ٭ باز استاد که او محوی بود ٭ جان شاگردش از و محوی بود
آدمی را از ان سبب که استعداد یا تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است که دائم عمل یا کششی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود و مقام دست تواند کرد چنانچه شیخ جنید بایست الحق تو از حق علم الیقین موید
این است و در معنی کلمه لا اله الا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا الله را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق را سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نیست پس در هر آنی نفی صفتی میکنند و
اثبات صفتی پس ابد الآبدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله
الا الله پیش بعضی که الله اسم ذات است من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست اله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل این معنی را پیر از خود دور نباید داشت زیرا که در زمان خلوص دل از
اغیار شهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبید الخالقی قدس سره بیست فهم من فهم سه بار گردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بهاء الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قل الله ثم ذرهم میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقد یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنهم ظالم
لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند یا بمعنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات و شهوات وی را محو و هم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت وی را لازم
داشته اند تا مستعد قبول صحبت گردد نظر بر تحقیق این گروه از مقتصدان
در پیش باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت باین طائفه باشد از بنی آدم که
همین واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق و شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه وجودی هست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورت بهیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ صفت آن بزرگواران آمد و در معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خبر است یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس در آن دل ندای لمن الملک الیوم در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِيْ مَا اَعْظَمَ شَانِيْ وَ اَنَا الْحَقُّ وَ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِيْ و امثال آن از این مقام است
و در معنی آیه يَا اَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ میفرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی بعلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی اشیا را و روزی بعضی از حاضران مجلس را بسیاست
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در اثنا فرمودند بر در گوشها نگیرید بکار آید که
که کسی از شما نفعی نگیرد و بهره و حصه که توانید خود در آن گم کنید سعی نمایید که شهود واحدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم

مقالات صوفیه ۱۷۳ حضرت شیخ عبیدالله احرار رح

گوشه یعنی شهود احدیت در کثرت و در معنی آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ سخنان میفرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که لقای بعد الفنا می را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور باز گشت مظهر تجلیات اسمار فعلی میشود و آثار اسماء کونی را در خود
باز مییابد و میان هر یک از آن اسماء امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لا یتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آنا فآنا آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه احمدی بسبیل ندرت حاصل شود و آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ مبین این معنی
است ع هر دم ازین باغ بری میرسد ﷺ تازه تر از تازه تری میرسد ﷺ اما آنچه
در موافق بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه و بعضی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای
طاعت کردن و میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه سیر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از ان پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک روی دست کرنج یا آرد وی را کفایت است
(سیاه دانه ۱۲)
هر که چنین کند دیا سود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلا که در آن آب نبود و
و نه آبادانی و از هیچ طرف امید طعام نباشد و بیا برای طعام تا سه ... و خود تهیا شده و

در باطن وی نیز هیچ تصرع نبود میتوان گفت که امروز قناعت بحقیقت حاصل
شده است و در خبر است که میفرمودند که التکبر مع المتکبر صدقة تکبر دو نوع است مذموم
و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را
از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانه و تعظیم
بر غیر حق سبحانه بامعنی که هر چه غیر حق است سبحانه در نظر وی حقیر و بیمقدار شود و
علاقه التفات وی از آن منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و
میفرمودند که در حدیث وارد شده که شَیَّبَتْنِی سُورَةُ هُودٍ نیاز آنست که در سوره هود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فَاسْتَقِمْ کَمَا اُمِرْتَ و استقامت امریست
بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال
و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود
و از طرفین افراط و تفریط مصون و محفوظ باشد از اینجاست که گفته اند کار
استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتبار نیست و در معنی
حدیث اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز
میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا اکثر درها را ببستند و آن دری که بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند
اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ اِلَّا فُرْجَةَ اَبِی بَکْرٍ یعنی امروز بسته باشد همه شگافها الا شگاف ابی بکر و ارباب
تحقیق درینباب سخنی دارند و آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیه السلام بود و آنحضرت درین حدیث اشارت باین معنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است
و آنچه موصل بمقصود است نسبت حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لائق باشد

وطریقهٔ خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است از نتیجهٔ این
نسبت حبّی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حبّی است
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حبّی این ابیات خواندند بیت ما این دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ در نگاه فسق فرصه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کرده است
کز جمال دوست دیده روشن است ٭ و می‌فرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لی مع الله وقت گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع
اوقات یعنی سرّ حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در آن هیچ چیز گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه مسمی بقلب
با همه چیز گنجائی بود از مصالح دنیا و محاربهٔ اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لی مع الله وقت ای وقت عزیز نادر و می‌فرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملان را
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و می‌فرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لو دنوت
انملة لاحترقت اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آئینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث ادبنی ربی فاحسن تادیبی فرمودند ای بان اعطانی
المحبة الجامعة لجميع خدماتك اداء الحقوق المرضية والخصال الحميدة التي تقتضيها احكام
حضرة المحبوب و سطوت سلطنت محبت که قطب دایرهٔ توحید است چه چیز باشد
از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصال

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود نیز از حصول محبت محبوب بنابر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی دلارامات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت اوستاد و تو عشق است چو آنجا برسی او خود بزبان حال گوید
که چه کن ها و منقول بود که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا بمعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول تا هیچکس را بخاطر نرسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود دیگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تلون و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا گفته اند هم در ضمن صحبت رشحه از او پیدا بود رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله فرموده اند که مراد از صحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیک دیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجیه ایجادی بنسبت ایشان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المتقابلة یعنی از جمیع اوصاف در وجود وی تا
و از جمله اوصاف است حضور چه حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانی از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آشنا مستور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور و غیره از آن او نیست بلکه از آن حق است سبحانه و ویرا در آن هیچ
حق نیست آنچه پیرهری قدس سره فرموده است که التحقیق بالتخصیص مصحوبک
اشارت بر همین معنی است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فا فاته اکثر مما ناله میفرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی از این طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند از این مذهب متلاشی شود و اجر عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود در ایثار آن
دیگری میخواهیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند برآرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذرخواهی کرد و با عزاز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را مثلی است و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکند مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل او ست از سرمایه
صد هزار دینار و سود تجارت هر آئینه بنسبت از آنچه حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد مافات او زیاده
خواهد بود از ما نال او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَنْ حُمِّصَ عَلَیْهِ مِنَ اللهِ طَرْفَةُ
عَیْنٍ لَمْ یَهْتَدِ طُوْلَ عُمُرِهِ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده نهتد
نمیتوانند شد رشحه میفرمودند در معنی آن سخن که عرفا گفته اند که اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
تَبَرَّؤُا عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نسبت زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی باز بسته بدوام عمل ست در زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
ست که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر شدی پس بنا برین تحقیق ست که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حَقِیْقَةُ الذِّکْرِ عِبَارَةٌ عَنْ تَجَلِّیْهِ سُبْحَانَهُ لِذَاتِهِ بِذَاتِهِ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِهِ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام بی آنکه مدتها با ادب ذکر گویند تا دل او راد و ام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد از آن اگر حیله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند عنایتی
ست از حق سبحانه تعالی پس این بیت خوانند بیت یک حمله مردانه مستانه
بکند دیدیم که از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم رشحه و در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَیْهِ اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهِ میفرمودند که عجز بمعرفت نسبت
کہ معلوم گردد که لَا یَعْرِفُ اللهَ اِلَّا اللهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهر است از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است همچنین عجز بی منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است اِن کُنتَ فَاِنَّمَا بِغَیرِکَ
فَاَنتَ فَانٍ بِلَا جَمعٍ وَ لَا تَفرِقَةٍ جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از اداء وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند هر که مضمون این سخن را دریافت
و ذوق آن درک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار بازرست رشحه میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ماله علیه و مالک علیک و جمع الجمع
تجمع ماله و مالک علیک میفرمودند همین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ما کییم اندر جهان پیچ پیچ شه
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ شه رشحه میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمتر است اما هر چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم میفرمودند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن این است
که روزی در صحرائی خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشائخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را برخساره خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل کردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوار نقش کنند
ادبهای آن دیوار به ادب بباید گذاشت میفرمودند که چون شبلی را ارادت

ایشان

این طریق پیدا شد و پیری که در آن وقت عالم را واسطه بود بر دست محمد خیر که از مشایخ
وقت بود انابت آورد و توبه کرد و محمد خیر وی را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب
گفته است که این فرستادن نه از آن جهت بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن
ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال وی را
کسب فرمود و گفت وجه آن را بر دو مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز میده
و بعد از آن هفت سال دیگر وی را آنجا بست خلاجا و طهارتخانه بازداشت تا کلوخ
استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و
بریاضت امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبدالله تستری در مدتی مدید ریاضت
شاقه کشید و بمداومت ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد
هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد از آن که آنچنان مشغولیها کرده بود چیزی
او را بیاد داشت فرمودند و مذکور شد از حضرت ایشان استماع افتاد که میفرمودند
که سخن خواجه عبدالخالق است که در شیخی را ببند در یاری را بکشای در خلوت را ببند
در صحبت را بکشای و مذکور شد و هم این عبارات از ایشان شنوده شد اند ... خضر آموزی
طریقش فعلی است یا علم آموزی طریقش قولی است یا نفس خواهی آن طریقش صحبت
قائم است یا فی زبانت کار می آید و سست یا رشحه و میفرمودند که بعضی اکابر دین
گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی هست باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باید
بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که در آن ساعت محاسبه است و محاسبه آنست
که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده است
و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے
رسانند که در صحبت وی از هر چه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه و در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمودند بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت و نسبت بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
پسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطه وی سر رشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه
یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت بهم نمود و آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان درآمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز است در موضعے

اداکنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بها و جمال
این عمل را برابر آن عمل مزدوری نسبت که در موضع اداکنند که متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد ازینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابر است با هفتاد رکعت
در غیر آن و میفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ٭ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ٭ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ٭ و میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ باستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات تخم نسبت رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رو مینگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوکی می نمودند رشحه و میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد مفتون و مفتون بالشاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
و از مفتون بالشاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر نفس را در آن

مدخل است یکی از اکابر فرموده است که گر قمع نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی است و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی است گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی است هم گذشتن لازم است رشحه و میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر بد
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بتحقیق بدانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سره نشسته بود و شبلی در آمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستایش
کرد و بعد از آنکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از آن سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از آن گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر
از یکدیگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
باوجود چنین بلای که بر شما واقع است چه جای شکر گذاریست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بند می میرم واگر این مرده را
مرده کشتی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظاهر ظاهر است
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاؤالدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید و فروخت میکرد که دران فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی ترشده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح باوی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بمن خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرا می نمود ایشان باوی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینیم از تو دود می برآید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها تا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از سبزه باد در میباید انداخت تا شناسنده آن شوی که ازین طریقه
با توحشی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیر را
اجازت مراجعت بجانب خراسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاء الدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را با نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت میکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بیست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد یعنی این سخن
نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جرمیه ظاهر نشود بلکه باین معنی
است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز
باقتصار و اختصار و دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چراکه ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه
میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

از درون دشمنی

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود و معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری است منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت است از لطیفهٔ مدرکه وی نیز
منزه است از شائبهٔ کیف و کم پس بواسطهٔ کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و وصف یکی و یگانگی روی نماید دران وقت ذاکر بواسطهٔ
استیلای مذکور هیچ تفرقه تمییز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباط بروجهی شود که غیر مذکور در اندیشهٔ او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی پیش
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثهٔ علمی در میان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام پیش باحدی
و کلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست
و اگر سکوت و گفتار است هرچه کند بر وی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیده‌ایم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلاً دروغ گفتن
که نهی بنسبت آن واقع است اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که اختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیهٔ دروغ گفتن باقی باشد و بمجاهده در آنکه
از باطن داعیهٔ دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جاذبه مرا گفتند در این راه

که

چون فتح آمد گفتم باین شرط که هرچه میگویم و میخواهم آن شود خطاب رسید هرچه که ما
میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا همین
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد نا امیدی رسیدم خطاب
رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کرده‌اند
که چون خطاب رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتوان گفت شاید این طریق نهایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رفتم کفر بن میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاوالدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند صحبت ایمان میکردند قیل و قال ایشان
دور دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت ما میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان نهایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاوالدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاوالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هرجای دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاوالدین دانی فرمودند که

رشحات

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فایده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه ظاهر و چه باطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق شیخی اکمل که از شیخ خود بیابد ویرا جائز ست که از کاملی دیگر و اکمل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر بود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از آن بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی درآمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجاپرورده است از وی کاری نمی آید باز و گفتم سر اینست
و این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم بعد ازین مرا داعیه
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا اهتمام
از من بود تا با شاه شجاع نتوانستم گفت که اینجا بباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند ما را این جوان چیز خوش است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شطال را

که ایشان را از آن مسجد بیرون دویدن آن بزرگ نظر کردم و دیدم که در مسجد نماز میگذارد و مرد دیگر نیز دیدم که وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسیدم که ای ملعون در این مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز این
بر این مصلی فاسد گردانم اما هیبت و تنها آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره میگفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مرد دیگر که
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود و مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میدارید یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از این سخن بسیار در غضب شدند و بعد تکبیر آمدند در سنت
خواندند و برخواستند و بحجره درآمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند تا آن مرد غضب ما دید و در رفت و در پشت گفتیم بیا تا رویم و عذرخواهی کنیم همراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن شیخ در راه پیش آمد و گفت من بعذرخواهی می آمدم و میخواستم که تجدید کنم تا شما
عرض کنم که چندین سال است که مذهب امام اعظم بوده ام هیچ کس از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که ملازمت این شیخ میکنم از همه ناخوشیها برگشته ام اگر چنین کسی از امام اعظم دوست تر دارم هیچ
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که چنین دوستی مذموم است توبه کرده آید از آن بگریستم خدمت مولانا
عذرخواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که همراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره میرفتم در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص گرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم و نشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنید تصرف انبیا که بیشتر از آن نیست که بعضی
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تأثیر صحبت ایشان دفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع
قبول نسبتی میکند و سالک را از استعداد خود امری که مقصود است و بار می یابد حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ
بهاؤالدین عمر در آن خود مولانا سعد الدین یافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

بیان شد بر شیوه که بدل متوجه باطن طالبی میشوند و از بگذران توجه باطن و برابدل ایشان ارتباطی
و اتصالی حاصل میشود و بواسطه آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتو بر باطن وی میتابد و این معنی هست که ناشی
از استعداد انسان هست که بطریق انعکاس در آیینه استعداد آن طالب ظاهر شده انچنانین
امری را از استعداد خود نمی باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعد الدین انچنین امر
می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان هست
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است
در بغا که با هیچکس شد در صحبت اولیا نداشته است و نخواهد داشت و میفرمودند که شیخ
ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن هست که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا هم
از در حق سبحانه گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی واقف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر خود
را قدس سره بر زبان راندند که عبد الله مروزی بوده بیابانی رفت لطلب آب زندگانی
ناگاه در اثر سید بحر فانی آنجا یافت چشمه آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقا لمس
و میفرمودند که از شیخ ابو سعید بن ابو الخیر منقول هست که فرموده اند هفت صد تن از
مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است
که التصوف صرف الوقت بما هو اولى به فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره
اصحاب خود را گفته است که پیش ما با گوشت قدید میائید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابوالسعود ازین سخن
همت آموختن بوده مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصۀ شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفته اند روزی معارف ایشان بی اختیار بیشتر شد
و بدیدند که اهل مجلس را استعداد و ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشۀ نشسته بود و سر بجیب فرو برده و شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نمی گفتند چه بر ایشان ظاهر شده بود که وی راز افشای
این سر خواهد کرد شیخ فرمودند تا او را از آن مجلس اخراج کردند و میفرمودند که حضرت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفته اند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متجمل نماید گو باشید زیرا که تا جمال نباشد ارادت مرید با مراد و صحبت محبت که موجب
جذب و تصرف است محکم نمیشود و این را ما خود بعقل میدانستیم لکن بار از صحبت
آن نیست که همیشه تکلف کنم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود از هیچ
که سنت شده شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها یکه تعلق بهیئت
ظاهر دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمه فرموده اند که در ترک صحبت
شیخ سید علم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیۀ کریمۀ الست بربکم و بینکم و اشهدهم علی انفسهم چنان معلوم میشود که در حصول
موجب کار این نسبت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد این شیخ چه میشد این سخن - آنحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند و روزی بتقریب توقیر و تعظیم سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بجهت تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چند بار بر پای برخاستند و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذه امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکنند هر بار که بجوانب این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که با یکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم مرده است تعبیر آن آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری شده است و آن مردن صورت شریعت است این نسبت مثل آن زنگی دارد و حضرت ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تا ویلی دیگر کرده اند که میتواند بود بحکم آیه کریمه أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ یعنی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود و آن مردن خدای عبارت از نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور روز زیاده شده باشد و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود و بصورتی مناسب از صور مثالی در صاحب کشف دیدار آن صورت بدیده بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان ما ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان بزیادة فتور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بر آینه
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را ازان دخلی نیست نسبت آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محیی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این نسبتی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن مشهور ایشان را
حاصل است و آینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارند و تجلی ذاتی اند هیچ نمانده و هرگاه که
دیوار البطیخ وی باز گذارند غیر آن امری کیفیت هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آینه پیدا شود آید ازان او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
انعکاس گشته و موید این قول است که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات و ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بر سر قبر بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام بر خاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذبه غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مخدومان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و فرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ محی الدین عربی ناظر باین ست که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با بو الحسن نوری جمع شدم دم التقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه که تو گفته که تشنه توحید از غیر سیراب نشود خجل شد گفتم چونکه دون از عالی فرا گیرد از غیر فرا نگرفته است و غیر ازین سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته ست که از ان مردم که نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوری ست پس حال بعد الموت از دو امر بیرون نیست یا بعلم یقین دانسته که ترقی واقع ست یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته واقع ست ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر ست که بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع ست انتهی روزی در صفت فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوْثُ الْاَعْظَمُ قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود بگور نبری یعنی این سخن گویا آنست که بیدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق ست سبحانه و میفرمودند که سخن بعضی اکابر ست که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت از انست اگر خواهد عملی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد خاص انسان وی را بشناسد و چون خبر بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الهی داشت خواب نرفت من نظیر

ازالم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشف کسی ببایدکه ویرا کسی علاقه باشد و ازالم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد او ازان متاثر شود و یک بار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یکبار مرکبی را چوب
زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارت است بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن
رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر ازان سخن
برگشته اند و گفته اند که پاک واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق در میان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند فصل در سخن های خاصه که از هر باب بزبان
میرانده اند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر به یا اقامت من خود را از جواب عاجز نمودم بنا بر رعایت ادب ایشان
مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل
میباید کرد و کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان وی را مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشائخ برخلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مألوفات طبعی خلاص شود و بواسطهٔ ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر میباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار بچسپد تا وقتیکه ملکهٔ نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود همچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت
وی هیچ طرف نرود و غیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات است و فرموده اند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده بصحبت یکی از مشائخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود بازگرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
وی بازگشت و نیز مادر می داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی بجمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطهٔ وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت که در طلب
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند که سالک باید که راه ذلت و خواری سپرد
برای حصول هستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبهٔ نیستی ببیند و میفرمودند هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش برنیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللّٰه امری مقرر است پس هرچه
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود و
میفرمودند هر که بنسبت کسی چیزی گوید که ازان نقصان لازم آید البته آن کس را
ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بدی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر میشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین نسبت
و میفرمودند که یاران ما همیشه سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ میگویند اگر ناگاه کسی ایشان را چیزی
که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بهبود
نبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که
بلا و محنت بالخاصه اینها رافع حجاب غلیظ اند بمضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و
هیچکس از یاران ما برین عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی
میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را نخیزاند تا خود بآسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و دور خود نگردد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید که داند
که آن مکر است از مکرهای الهی بنسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی باز گذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو است یکی بنسبت عوام و دیگرے
بنسبت خواص است مکری که بنسبت عوام است باز دادن نعمت است با وجود تقصیر
در خدمت و مکری که بنسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

[illegible]

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان ما می ورزند بر وجهی باید که اگر
یکی از ایشان را مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیر گاو جنگ و نزاع بنوعی واقع
شود که سر وی بشکند و خون بر روی فرو ریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از ادای و
جفاهای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت
خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلّی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند
و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارند و اگر اینچنین تجلّی اعظم ایشانرا باطل
می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه
کاری برخود نمیگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجهٔ جمع مشرف چنان شده اند
که بشنوائی کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سرّ آنکه نسبت خواجگان
در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که
اگر سگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاء
تتبین باضدادها شغل بخلق ضد شغل است بحق سبحانه تعالی و چون ضد را از ضد کراهت
میشود و منجذب میشود از مکروه بمحبوب از این جهت است که اهل این سلسله در بازار
بمواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضدیت خلق و کراهت از شغل
ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تغییر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در نسبت

میشود و اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی است
که آن در غایت صفا و نورانیت است لیکن چون این طایفه که زهد و تقوی
غالب است اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می‌بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت های تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و دران اثنای خاطر تامل
تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جائے رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و محاسبه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کدخدائے
انبیا را و اولیا را مناسبت که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمی‌شوند و عوام الناس
را نیز لائق است که به آن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طایفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسب است یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون بر آرند بهتر از هزار فرزند است زیرا که دران هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را

صرف استغفار کنم هنوز تدارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و
آن گناهی که خدایی ست سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
و غدغه شود که خدای نسبتی ست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است
و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین وغدغه
آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق ست بلکه به نسبت بعضی اشخاص ست که لائق
بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن ست و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت آلهی آنچه
مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان ست بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلهی و جامع حکم
نامتناهی تجرد را ایما نمودند و از تاهل احتما فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند
که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که وی را بصاحت جمالی تعلق شده بود
هر جا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیده ام که شیر را نیز این حالت بوده است
پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف با آن
صرف کردن بمقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر ست بعد ازان این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحان را
در کارخانهٔ گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود
و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت ست ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر ست ظاهر گردد و روز

حضرت ایشان این ابیات خوانده‌اند. بیت تا بها و نهوا شارت مسکینی مه یا بحرف ها
عبارت مسکینی مه بنده حرف نیاید از تو کار مه جهد کن تا از رهت خیزد غبار مه
ها بیفگن و اورا آزاد کن مه بنده شوبی ها و نهوا سن یاد کن مه بعد ازان فرموده‌اند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت
نه بواسطه ها و هو است و نیز فرموده‌اند که چون از صحبت کسی نسبتی فراگیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شما را ازان کسی کراهتی نشود و ازینجاست
که گفته‌اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلوه خود ظاهر آورده‌اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده‌اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده‌اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آیی و آوازه
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان آنچنین مشغولی داشته‌اند این طریق را

آسان نباید شمرد و می‌فرمودند که طریقهٔ خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله‌های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و می‌فرمودند که معرفت خواطر
بر وجه کمال منحصر در طریقهٔ خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنابر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و می‌فرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بر سبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و همین معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکهٔ نفس گردد و
باک شود و می‌فرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلاً کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میکرده باشد که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهول شود و می‌فرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ٭ که لطف دوست برویش
دریچه نگشاد ٭ بعد ازان فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چیست
این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده تمامی خود را صرف آنجناب کند و
همین ثابت شده است که وجه آن طلب آن متقدم است و آنحدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَن طَلَبَ شَیْئًا وَجَدَ وَجَدَ چنین تعبیر کرده اند که مَن وَجَدَ شَیْئًا طَلَبَهُ زیرا که حق سبحانه تا بر دلی که
بر وصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل نشود و نتیجهٔ آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی هست و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر روی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فائده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فائده در طلب هم آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مرد که او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید بلکه کار آنست که همه کارها را
تابع یک مقصود سازید و ادراکی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در تحت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پس
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ٭ راه جانم سوی تو
نا ایمن است ٭ یا بحکم شرع در کارش فگن ٭ یا بکلی در نمکسارش فگن ٭ روزی
بعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی حاصل
شد باز می آید اگر کافی رسید میرود این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو تلاطم شوق ما میریزی ٭ باید چو خمار گیرد نگریزی ٭ روزی حضرت

ایشان معارف دل‌آویز و لطائف شوق‌انگیز می‌گفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
با آن سخنان در داده بود و شیفته هر چه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاده
حضرت ایشان فرمودند که شما به میل سخن شنیدن دارید خود را در مضمون آنچه
می‌شنوید در می‌باید داد سخن یکی است از گفت و شنید کار نکشاید. و می‌فرمودند که
کلام را اجمالی‌ست بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرده باشد هر گاه اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیهم السلام کلام فرستاده نه تجربه است و تصرف و می‌فرمودند که زبان مرآت دل
و دل مرآت روح و روح مرآت حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآت حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع این همه مسافات بعیده کرده بزبان می‌آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته باسماع حقائق مستعدان می‌رسد و می‌فرمودند که مجال سخن آن نیست که مستمع را
از مستمع باز ستانند و مجال نمی‌دهد سخن را اگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را نخست آن معانی که چو روی او ببینی دل تو بذکر آید
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی همه را ز هستی خود به سخن همی رباید
سیوم این بود معنی ولی اخص عالم که ز هیچ عضو او را حرکات بد نیاید
و می‌فرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردندی یکی آنکه هر چه نویسم جدید
بوده قدید و دوم آنکه هر چه بگویم مقبول بوده و نه مردود و در کرّت ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بر مناقب آن حضرت نظم کرده مصدّر بلطیفه از معارف صوفیه ساخته بود که بیت
ازان انیست قصیده یار برداشته پرده از رخسار هااین تشتقون یا اولی الابصار
لمعهٔ آفتاب طلعت او بطلعت من مشارق الانوار ریخته بر همه اشیا ها کاین اشراق

همه ذرات محو این انوارها همه را صاف ساخته است این نورها همه را پاک سوخته است
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکان‌ها جلوهٔ اوست در مبین و بسیارها نسبت
تکرار در تجلی اوها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثال‌ها بنماید
بصورت تکرارها جمله ذرات کون آئینه ماست‌ها که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه بآئینی‌ها بنماید بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پرده‌ها گاه مشهور
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده میسراید تارها پردگی
اوست ما همه پرده‌ها پرده ساز اوست ما همه اوتارها تا شود نقش پرده شان
حایل‌ها از تماشای نور آن رخسارها ای ز پندار غیر در پرده‌ها خیز و بر دار پردهٔ
پندارها گر درین پرده یار میخواهی‌ها روی دل سوی نقشبندان آرها آن نقیبان
بارگاه الست‌ها وان ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشان‌ها همه
در رزم عشق شاه سوارها همه عالی ورا منیان اعلی‌ها شاه ابرار خواجهٔ احرارها
برادر طریقه مولانا موسی که از خص خادمان این آستان و محرمان آن دولتخانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن بود که حقایق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقایق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و میفرمودند از بسی

درهمی که بیرون دروازهٔ ملک کله پوستین میدوخت پاک و سخن آشنا
شنیدم که از ان بوی تداق این طائفه می آمد و بگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت عسر آن
دو سخن و میفرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافر سخنان این طائفه را هنجار
میگوید میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرت اولی از حضرت
ایشان در ترشتی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزو بسی
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته بتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آینه است روی در ماست درویشی همین است که روی آینه را
گردانند و در خلوتی خاص بفقیر میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود و این مبحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستثنی ساختن آنها موجب حزم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب برانکیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از ان شغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بد و همین معنی چنانچه هست روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریهٔ کاشان که دیهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس رو در گم شو وصال
این است و بس ای کمان و تیرها پرساخته صید نزدیک است تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید تو فگندی تیر فکرت را بعید بعد ازان التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی ازان این است که تا تو آمده بکمال تو چیزهای کم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که می باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو ازان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبهٔ پختگی کرد در هر آنی پاره خامی ازو
بیرون رفته پختگی بجای آن می آید و وی ازان خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
آن معنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبهٔ پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست گفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریهٔ عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم و در کرهٔ اولی که فقیر
بملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجائی گفتم مولد فقیر وارا است و اما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند که سستی فقیر ازان افتاده در سایه
دیواری نشسته بعد از لحظه سر بالا کرد افقی را دید که بر سر دیوار نشسته است

در پایها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای
خود نوشته سُنّی را غیرت دین در حرکت آمد کارد وی بکشید و چنان بر کف پای وی زد
که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا
کارد زده است وی دید که دران ازدحام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت
و گفت مرا بگذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوار
لحظه استراحت نمایم چون نشستم به بالا نگاه کردم دیدم که شخصی نامهای را که من هرگز
نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که
کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند روافض که از وی این سخن
شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص
یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهری بوده اید بعد ازان
فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلاة و سفهای ایشان بر کنار
قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بگشادند و ناسزا گفتند
اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا زجر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را
مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگریست و ابوبکر ایشان دیگر است
ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله و سلم
و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را
ما نیز دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از
طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان
از فقیر پرسیدند که پدر تو بچه کار است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

دارد فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و موعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقهٔ خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایهٔ منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمودند که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس نه نشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایهٔ منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمهٔ سلف این کرده اند
از امثال شما مردم و انستند که این امر واقع شود و بودن ما را دران مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنن و دفع بدع بجد کمال مبالغ بودند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه های
خوب در دین و ملت شل والد شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و بمجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایهٔ منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالد عرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امتثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد راقم سطور
و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمدی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مروزی مرتاض بوده اند دایم
اثر گرسنگی و تشنگی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح میشد و میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز در رفتم گفتم من هم ایشانرا ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن مشرب بوده اند که ایشانرا چنین بینند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم و سه روز باشیدم بعد از صحبت
بوده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام با تفقد کسی بوده با
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و کسی از مردم تاشکند
همراه من بود متوقع استم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع
میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار
میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که میرزا شاهرخ را بادشاه
مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرشاد آغا کنیزکی متهم کردند که فرموده است
تا وی را از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه
اگر ثابت شده دره میبایست زدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهة مسلمانی را
باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه
این حکم از میرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متألم
شده بودند و بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و
ملت برایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری
از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت
کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت
تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند
راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحت خلق کند
پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد و در آن
اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی
داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابوعثمان سخن
تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ
فرمودند گفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلق است چه سبقت

اگر ترا بر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب
آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود
نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر
راقم این حروف را بخاطر گذشت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان
مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد
لحظه فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم
بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت
نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن
معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که در جنب سخن بسیار عالیست
بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم با آنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر
طریقت را در باب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیارست بعضی فرموده اند که وقتی
سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد
و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نفوس کونیه از آئینه قوة
مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کاملی
فرا گیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند
بدفع اخلاق ردیه مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت
یا منتظر میباید شد که یکبار امری ظاهر شود و مرا او را از همه خلاص گرداند و میفرمودند
که یاران ما باید که یکی از دو امر اختیار کنند یا آنکه از وجه حلالی قبول نمایند و بزراعت
مشغول شوند و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارند چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا باشید
خود را در بایست و یگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسم تو دوست خواه ادا تم یا
خواهی شده باش و بیشتر می فرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکنند و از رخصت اجتناب مینمایند این طائفه از ارباب
رخصت بسیار متنفرند و به رخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقه خواجگان عزیمت است
و تمسک بطریق عزیمت و احتیاط میکردند و میفرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از
لوازم است چند طعام پاک به طهارت کامل پخته شود و اندرون منور شود و آگاهی بیشتر
در دیگران تنور و آتش افروز و در هر وقتی که بسر آن شخص رفته بودی با سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاء الدین آن طعام نخوردی و میگفتندی این
طعام بی آگاهی است که با خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت
سرد که برف عظیم افتاده بود بر دو تل کلان که پر دو فرسنگی سمرقند است جهت
طهارت ساختن بیرون آمدند و اندر مطبخ نگه نشستند و ایشان طعام و غلامان طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن اصحاب در اثنای آن خدمتها یکی از خادمان رو زده میگفتند حضرت ایشان
ایشان را دیدند و غلامان به آواز بلند قهر کردند و چوب طالب بودن میکردند و آن
غلامان ... و ایشان قدر دانسته ایشان در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
با وضو باید بود و زبان را از مالایعنی نگاه باید داشت تا آن آب خوب ساخته
و از آن طعام ... آگاهی در دل پیدا شود و اینکه بغفلت گم کنید

وطعامیکه بغفلت پزیدا ازان آب وضو ساختن وازان طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود و خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که اختیار بعضی
از صوفیه آواز نی را ازانست که آن بزرگواران نظر به اصل مقصود داشته اند و بصفای
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت ها رهائی
حاصل شود و از استماع آواز نی ایشان را این معنی حاصل میشده است بنابر آن اختیار
کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
هوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن از شعار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود در گذشته اند بسبب تکلف
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به
وصل نسبت مجذوبی که نسبت استغراق پیدا است حضرت ایشان متوجه وی شده این نسبت را
خواستند که سلب کنند شما بهمت سستی که در طریقه ما دارند شما را ازان شاه ولی انشاء
میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن تمکن نشده است باو بسوی
مدارا بمدارا سلوک کنند و بجانب او بپروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی سر زند از
اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوت گرفت و او را یقین با این طریق
حاصل شده که اعتبار او افتاد باید که در مهر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست
مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بخورد و شیخی که چنین نبود
وی را شیخی نرسد مرید خوردن را معنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتوانند خورد لیکن نابود نتوانند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجهٔ حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما است یا زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
با آن نور مصلح خود سازد و با آن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بر دارد و مشغول شوند
که چند روزی که من در حیاتم سعی بلیغ کنید و خدا بین نشوید کی خواهید شد این صحبت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرون تنها خویش را ✱ دور کن ادراک غیر اندیش را ✱ پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را در دل هر دم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باشی
که خود را در دل هر دم که عبارت از مشایخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقهٔ خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا پاسبانی
رسد که همه او او مراد پیر باشد و پیر او او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنای فی الشیخ است فقیری در مجالس صحبت بسیار
در روی مبارک حضرت ایشان نگریسته بود وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهرهٔ مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل بیاوندی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع
دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را ✱ بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا با هیبت و عظمت

ورود تصرف کرده هرچه ملائم حضور وی نسبت از باطن مرید رخت بندد و از رعایت آن معنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد و مصرع این کار دولت است کنون تا کرا
رسد و همانا و نیز میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بخود گیرد از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضی اختیار کند دویم آنکه حول و قوه خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بسبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد و بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است آن معنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است برین زودتر متفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند من بهر جمعیتی نالان شدم
جفت حالان و خوش حالان شدم هر کسی از ظن خود شد یار من وز درون من
نجست اسرار من سر من از ناله من دور نیست لیک چشم و گوش را این نور نیست
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی بسیار و بیداری بسیار دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهت است که در کشف بعضی

از اهل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر نمیکند که دران بیداری سروری
و فرحی دارد و آن سرور و فرح کار خواب میکند و دماغ را از یبوست نگاه میدارد و پس فرمودند
که خواجه علاءالدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاءالدین قدس سره
بطواویس آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم مارا طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد ورزی طواویسی را که از جمله مخلصان و خادم ایشان بود بخواندند و گفتند
یاران را سیر بید و خدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا
آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند
که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند که
مرغ را آرید تا ببینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجه پای او را
بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است و اصحاب را گفتند که
طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و رفتند
و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم و میفرمودند که ذکر ما به تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل میبرند و میفرمودند
که کار آنست که استغراق در ذکر شود و بر وجهیکه او را نه ذوق بهشت باشد و نه خوف دوزخ
خواب و بیداری وی را یکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند
اگر سکوت و صحبت برای حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت
بهشت است و در آیه کریمه لَا یَسْمَعُونَ فِیهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال عمل ایشان با حضرت و سکال و مناجات است
و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که هیچ وجه مدرک و مشهود نشود در اطوار

ادراک وی بسد و د است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد سه و سست وارد و دوست
این آشفتگی که کوشش بیهوده به از خفتگی که و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باینعالم شان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیها ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم تا که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که با وامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال ست بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی ست بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل ست بر لغت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد ست و خلاصه تعبد آگاهی ست بجناب حق سبحانه تعالی و ربط احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت ست و طریقت ست و حقیقت ست
شریعت اجرای احکام ست بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف ست در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع ست معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع ست اول انتقال کردن از ما سوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع ست سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن ست و سیر مستدیر

سیر شد

گرد دل خود گشتن بمقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و
علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بتعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللّٰهُ عِلْمَ مَا لَمْ یَعْلَمْ و علم لدنی آنست که مسبوق بتعلمی نباشد
بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت بتعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف
گردانید کما قال سبحانه وَآتَیْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر
غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد
و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلاً کسیکه عالم بمسائل نحوی بود که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل
مرفوع است و مفعول منصوب ویرا عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا
گویند که هر یکی از مسائل بی‌شائبه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم
توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال
و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُودِ اِلَّا اللّٰه چنین کس را
عالم بعلم توحید گویند و اگر در حین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظاهر خود و غیر خود
بی تعمل و تکلف ببیند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر بمعنی اول
ببیند یعنی بقوت ایمان وی را مستغرق گویند روزی بسبیل تمثیل میفرمودند که مرغان
اتفاقی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در آخر
که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در
انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وی نکنند
و میفرمودند که اصل کار بی پیوند نیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین
رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند اند

با هر دو هم کم عیار که پوشیده اند ما رندی چند اند کسی نه اند چند اند چند اند ما به لشکیه و نقد هر دو عالم
بخشند ما بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را داند ازین سخن حقیقت
داند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود و بعد ازان تواند بود که ویرا
آگاه سازند بآن معنی که این توجه از دست بدایت و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را با وصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
بایمعنی است و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نسبت بآنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من ازان جامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من
بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خوردی
مستفید ماست آن نسبت و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد ہمین ہست و آنکه فرموده اند ما و اسطهٔ وصول ہمین نسبتیم انرا منقطع نباید شد
و بمقصود باید پیوست ہمین وصل ہست و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
بالستی سنگهارا بسر خود بر داشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از میان
و حق سبحانه از ان چه و فرموده بسیار ہست که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطهٔ ما و شما وی
اگرچه این شرک ہست که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ ما رابی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل ہمیشه حاضر بود و اگر درین حضور ملکه باشد از ابرار ہست
و وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استمرار حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق سبحانه واند بذات خود و میفرمودند نهایت
کار اولیا بآن میرسد آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در مشاهدهٔ حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف ہست و ظهور را
بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهدهٔ مقصود ہست بچشم سر از دار التجرید
دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبهٔ محبت آنچه غائب ہست کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت ہست که غائب را کالمحسوس گرداند این ہست نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده ہست یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این ہست که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی میباید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر ہست و میفرمودند که
شهود را دو معنی ہست یکی شهود ذات مقدس مجرد از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پردهٔ مظاهر مشاهده کنند بی وصف

همگی بلکه به لفت یکی و یگانگی و این شهود را صوفیه شهود احدیت در کثرت می نامند و حضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بوده‌اند و میفرمودند عجب دارم از کسی که گفته است مصرع منگر که که میگوید بنگر که چه میگوید بایستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پردهٔ مظاهر حق است سبحانه و میفرمودند که حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن مستوجب ساخته وعده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقهٔ مستقیمه صرف کرده خود را بجایی رسانده باشد که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست درویشی همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده‌اند روزی یکی از اعزه در مجلس حضرت ایشان پرسید که اکابر صوفیه گفته‌اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست و ظاهر از پردهٔ مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند

چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیی با موسیی در جنگ شد ٭ چون به بیرنگی رسی کان داشتی ٭ موسی و فرعون دارند آشتی ٭

و میفرمودند که واقفان هر قدر بیشتر بجهند یعنی بعد از علم باین معنی که مجموع معدوم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسودند همچون آبیکه در انهار و جداول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است او را التذاذی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شده و در راحت افتاده بیت

چون بدانستی که ظل کیستی ٭ فارغی گر مرده‌ای و گر زیستی ٭

پوشیده نماند که غیر ازین کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات و اشارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در آشنائی معارف لطائف شعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم بود و آنچه خاطر نقش نگشته و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر سفر فرموده بودند این مصرعه خواندند مصرع چون پلنگان سوی بالا خیز کن و وقتیکه بیان ترک
هستی و خودپرستی میفرمودند خواندند مصرع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست
وقتیکه بیان شهرت معصیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند مصرع نقره کمتر زن که تنگ و یکتاست
یارها و وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند مصرع بقدر روزنه افتد شعاع
نور قمر و در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی
در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند طهور است این بیت بیت ما را خواهی همین حدیث
ما کن و خود با ما کن ز غیر ما خود و اکن و وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن وا روان نگار که آنست هر چه هست آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست و در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست و در بیان غنای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال حسن رعیت جانبازان ندید و نزد نعره و فریاد که صد جان بجوئی داد و در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبرانند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت است

شافعی را در وزر روایت نیست ٭ در بیان ضعف ارادت طالبان میخوانند بیت
بگو ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ٭ جهان پر شمس تبریز است کو مردی چو مولانا
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطه التفات این طایفه ذوقی حاصل شده بود و باندک
بی ادبی آن ذوق فنا میشود میفرمودند بیت هر چه بودی داوت آمده بود ٭ همه چون تو
کج باختی کسی چه کند ٭ در ترغیب بصحبت و منع از خلوت میخوانند بیت شکر تنها نخورد
باکل سر آمیسند که در ترکیب باشد نفع بسیار ٭ در بیان آنمعنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود وآنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خوانند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ٭ سبز تر میشد آن درخت
از نار شهوت و حرص مرد صاحبدل ٭ این چنین دان و اینچنین انگار ٭ در بیان شکار
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابو بکر قفال شاشی نوشته دیده ام بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر منت ندارد و پدرش را روز و شب ٭ عید آنگه در جهان
که حمل جان او بشست ٭ در محبت وجود تو آورده چهرا ٭ وقتیکه بیان طلب تقیید را میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ٭ وان یکی را
روی او خود روی اوست ٭ روی هر یک مینگر میدار پاس ٭ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ٭ در بیان جان انبیا تمامیت در ملکه عالم گشتند بیت نیسر ٭
در بیان آنمعنی که حکم غالب دارد میخوانند بیت ای برادر تو همین اندیشه ٭ مابقی
تو استخوان و ریشه ٭ گر گل است اندیشه تو گلشنی ٭ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ٭ در تنبیه
بر حدت نظر و نکته فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ٭ دید
دید آن باشد که دید دوست است ٭ وقتیکه بیان مرهمیت میکردند خواندند بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ٭ با تو در زیر گلیم است آنچه هست ٭ یار تو خرجین تست و
کیسه است ٭ در تو را مثنی محجوب خیر دلیسه است ٭ دلیسه و رامین تو هم ذات تست ٭ دین
بروبیتها همه آفات تست ٭ و هم در بیان سر معیت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیش است ٭ یاد گیر کسی که در پیش است ٭ در بیان کسب لوله شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ٭ تا بجوشد آب از بالا و پست ٭
هم بدین معنی میخواندند بیت تشنه نخفتید بگر اندکے ٭ تشنه کجا خواب گران از کجا ٭ چونکه
بخفتید بخواب آب دیده ٭ یا لب جو یا که سبو یا سقا ٭ در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش کر در قدح آبی خورند ٭ در درون آب حق را
ناظرند ٭ بعد از بیان آن معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشاییم بحث این را آن ببایدها تا سوال و تا جواب آید دراز ٭ ذوق
نکته عشق از من میرود ٭ نقش خدمت نقش دیگر میشود ٭ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ٭ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ٭ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تأثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح در آن شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تأثیر است نفوس شریره را ٥٦٠

[illegible] همت و میفرمودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی داشته اند و میفرمودند که میرزا بابر که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی وجمله اوصاف وی بعدم آبادی رفته است که ازو نه نام مانده است و نه نشان هر چه از وی صادر میشود بوی منسوب نیست آیه وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وکریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ مبنی ازین معنی است و اگر نه چنین بودی بنسبت باشیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط قوت قاهره بر هم زنند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب و باد هلاک ساختند و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف حال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه بمقتضای ذات اوست و با اوصاف عاریتی ظاهر نمیشود ولکن جمعیکه از هواجس و وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت الهی باز رسته اند باید که باطن خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طایفه ملهم شوند به تسلط همت برای اندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع و رفع اعدا گمارند

عبد الله بلیانی رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب بندگی ست درویشی نرنجیدن ست اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

بلیان نام قریه ایست از ولایت کازرون ۱۲

خدای وان باشید اگر خدای وان نه اید خود وان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود وان نباشید خدای وان باشید پس گفت ازین بهتر بگوییم که خدای باشید
و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جامه خدای پاک پاکیم ما نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ما از هستی
و نیستی همیشه ما عریان شده ایم و جامه چاکیم ما و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ما که بینیم در دو عالم جز خدا نیست ما نمیگوییم که عالم جمله
او شد ما که این نسبت بد کردن روا نیست ما نه او عالم شد و نی عالم او شد ما
همه او را چنین دیدن خطا نیست ما ست تا حق بچشم سر نبینیم هر دم ما از پای
طلب ننشینیم هر دم ما گویند خدا بچشم سر نتوان دید ما آن انیاستیم من چه بینیم رح
ابو عبدالله ازوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جمله دنیا و قبول خلق از جمله دنیاست
و گفت الله تعالی بندهٔ خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلا بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا بر میدارد و گفت که در
پاس از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشانرا در خدمت تمیز گردانی قطع نماندند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کثیف است یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمود که فائده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیاده میشود

و چون بسر خاک رسد و بحس مشاهده کند خاک او را حس او نیز مشغول او شود و بکلی متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان او را یکی است اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که بعد از حشر ابدالآباد خواهد بود و آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بکشایند بعیب خود و کمال حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود و بعطای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست که چشم مریدان را بآن معنی بکشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشند یا محل کنند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ اینهمه رنج از برای آن میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بکشاید و او هر لحظه در کمال خود چشمی دیگر میکشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد در ویش میباید که در کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بکشاید حالی آنرا می بندد و اگر نه چنین کند تا او را خبر شود نفس او بهر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بکشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقاد دارند که میگویند که درویش باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی بجز خدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده ومیخواهد که معمور باشد وفایده بخلق رسد واگر خلق بدانند که از عمارت دنیا که برای فایده ودخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک عمارت نکنند واگر بدانند که از ترک عمارت وگذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد واز آن هر سال هزار من غله حاصل میتواند کرد واگر بتقصیر واهمال نه صد من حاصل کند وبسبب آن صد من از خلق دور افتد بعد از آن از وی باز خواست خواهند کرد واگر کسی را حالی هست که زمین وعمارت لمی پرواز وخوش وقت او بود واگر از کاهلی ترک زمین کند وآنرا ترک ورع نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست وهیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخروی ودنیوی وگفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او بپوشد واورا از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَائِی این است واین قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس وغیره وصفات آنست که در وی عیبی ظاهر کند یا هنری را انور در چشم مردم لعیب فرا نماید یعنی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی آنست که تا هنوز ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد نه آنکس وهم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را درمیان ایشان راه نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد وفرمود که میباید که درویشان جهد نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه است چون بغفلت تخم اندازد ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه حلال باشد وفرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند واولیای از خوردن گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از آن نیست که بنده خود را

مجرم و مقصر نزد اند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو بزانو با یار نشست که آنرا اثرهای است عظیم و گفت فرعیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دوام دور تر باشد و بر همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمره خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی المُخِفُّونَ وَهَلَکَ المُثقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزادی
ازین جهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که نگری و هر مزه که بچشی دانی که بآن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز هیچ کس بیش مباش چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد بدگوی و
بدآموز و بد اندیش مباش و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و بر سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر ایشان فرستاد
که در ملأ عام از ایشان بپرسیدند و گفتند با این نیز که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانه ما بخانه

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند و اگر خادم گفتی تا لابد مطبخ مهیاست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحد الدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشسته گفت این دم تنها شده ام که تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی است عظیم و گفت صحبت عزیز است مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت که درین معنی حضرت خداوندیم شمس الدین تبریزی فرموده است
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
و اگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فرید الدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم و نیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق است یکی ببدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدر الدین برای عیادت آمد و شفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نمانده
نمیخواهید که نور بنور پیوندد و این غزل خوانده چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم الخ و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اُوصیکم بتقوی الله فی السر و العلانیة
وَبِقِلَّةِ الطَّعَامِ وَقِلَّةِ الْكَلَامِ وَهِجْرَانِ الْمَعَاصِي وَالْآثَامِ وَمُوَاظَبَةِ الْقِيَامِ وَدَوَامِ الصِّيَامِ
وَتَرْكِ الشَّهَوَاتِ عَلَى الدَّوَامِ وَاحْتِمَالِ الْجَفَاءِ مِنْ جَمِيعِ الْأَنَامِ وَتَرْكِ مُجَالَسَةِ السُّفَهَاءِ

وَالْتِزَامُ مُصَاحَبَةِ الصَّالِحِينَ وَالْكِرَامِ فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ وَخَيْرُ الْكَلَامِ مَا قَلَّ وَدَلَّ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهُ مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد شیخ اوحدالدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که یکی گفت که در سقایه نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند

مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق یافت و الم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقیت نشوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و یافتمانده متالم شوند چه مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد به نسبت دریای محیط النس اگر با آنچه دریابند سر فرود آرند و بآن آرام گیرند و در ذوق آن از عالم بیرون روند تا ابد دران محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت محروم مانند و اگر بعمر ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند و هیچ راه نرفته و در دیگر در معنی آیه سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که با ایجاد حق سبحانه بی واسطه شی دیگر بوجود آمد صادر اول بود و چون از مبدء فیاض اظهار صادر اول مشابه بود بزادن بود لاجرم حق سبحانه در خصوصیت آیه کریمه لم یلد نفی آن مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود اینچنین ظهوری از مظاهر مشابه بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره به آیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از اسیاء و موجودات نوع انسان را بحکم خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَةِ الرَّحْمٰنِ نسخهٔ جامعه و مظاهر جمیع اشیاء گردانید و پیرایهٔ ذات و صفات و افعال بی‌همتای خود ساخت از حسب جامعیت وی را مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیه قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ صفت اوست پیدا شد که در ان وهم کفو بود لاجرم حق سبحانه به آیه وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی اَحْسِنْ کَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَیْکَ فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدا به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا حضرت حق تعالی ظاهر گردد

تمت

خاتمة الطبع

سپاس خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید هست که صوفیان صافی طبع را ازان برخوردار کند گو سهل نماید که گفتی خیره از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند اما بزرگ داشتن باید که هر گفت ازان واردی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کالشان طبیبان روحانی اند و صحت این همت را نیکو گماشتیم تا نسخه که جمع آمده همه را در آن بکار بردیم تا اهتمام تا غایتیم که چه صحیح است و دعا کنم که هر کا بشا این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثرها بخشند و جزای چنین خیر جاری آنها را که نشر و کار این دارند بدهد آمین

صحت‌نامهٔ مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغدام	ابن الغلام	۵۹	۲۶	ابوالحسن	ابوالحسین
۱۵	۱۳	دانست	دانسته	۶۵	۳	تجدیست	تجدیست
۳۰	۵	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۰	ابوعبدالله	عبدالله
۳۳	۱۶	آتش	انس	۷۰	۱۳	نبیل	جبل
۳۸	۶	عمد	علیه	〃	۱۴	وکانوزمن	وکانوزمن
۳۹	۱۹	چیزی نیست	چیزی نیست	۷۲	۱۹	بزندگانه	بزندگان به
۴۰	۱	چنین نیست	چنین نیست	۷۳	۱۷	مبتجم دوک	مبتجم آواز دوک
〃	۹	وا مطلق	و به امطلقه	۷۸	۶	آن گذشته که	آن گذشته که خود هم چنین حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	گفته حق تعالی	۷۹	۲	افتابست	افتادن
۴۵	۱۵	نکردد	نگردد	۸۰	۱۳	می‌طلبیه	می‌طلبد
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	〃	〃	ترسانیده‌ام	ترسانیده‌ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
〃	۴	وسیله	وسی	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	کردن	کردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شہریار
۸۵	۱۱	بجبجونہ	تجبجونہ	۱۱۰	۹	ابوتہا	ابونہا
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	″	۱۲	ایشان را	دل ترا
″	۱۹	دعوہا	دعوہا	۱۱۱	۵	بشناسم	بشناسم
۹۱	۱۷	الصایح	الصایغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	بنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت ہمت
۹۳	۴	ناساختہ	ناشناختہ	۱۱۶	۱۳	از محبت	از محبت از محبت
″	۱۷	بر زبان	زبان	″	۱۴	ثواب	ثواب او
۹۴	۱۸	اقرار	اسرار	″	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گگل	گل	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردیگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگویند	نگویند بشتاب
۹۸	۸	گدارنده	گدازنده	″	۱۵	بسیط	بسط
″	۱۱	مزه	مژه	″	ترکہ حاشیہ	سہر	بہر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد و باہمی زد	۱۱۹	۱	سرشیر	بشیر
۱۰۰	۱۳	گگر	مگر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصاً لله

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۷۹	۱	قبیر	خبیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی وملجائی وملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خود ہا	خود گرہ در ہا	۱۸۰	۳	ازاہل تحقیق تا سبحانہ نائل	٠
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفضیل	〃	۶	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مخفوے	تجلیات نوری می بیند و آں گاہ	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبیٰ	محمد مجتبیٰ	۱۹۰	۱۱	متجمل	متجمل
۱۷۰	۱۸	مقصود	مقصود	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جز این نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کنجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف افوات المرضیہ	خصائص النفوس المرضیہ	۱۹۵	۹	در خدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل
	۱۴	اخوانے	خوانے	٠	٠	٠	فالامثل

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵۵	۱	[illegible]	[illegible]

[illegible]

صحت نامه مقالات صوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۸	۱۹	آجیر	بجیر	۲۱۸	۸	فرانست	فرنست
۱۹۹	۱۰	هوز	هنوز	۲۲۲	۹	موجه	موجب
〃	۱۲	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	همیه	همه
۲۰۰	۱۴	جبله	چله	۲۲۴	۱۵	اسمائه	اسمائیه
۲۰۲	۳	انجذاب	انجذاب	〃	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معارضه است ممکن نیست
〃	۸	مجتنی	مجتبی	۲۲۵	۱۶	براند فارغ	براند فاع
۲۰۵	۱۸	تبصفه	تبصیه	۲۲۸	۱۱	قاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	ششنی	۲۳۰	۱۳	قلق	تعلق
۲۰۹	۱۳	سدبات مساو اشترق	سدبان ظلم نبوند	〃	۱۷	اوسکم	اوحیکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۲۷	دربغداد	چون از بغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	〃	۱۱	انس	بسر
۲۱۵	۱۰	هرچه	بهمت	〃	۱۷	باته	آیته
〃	۱۷	تخنست	بخست	〃	۱۳	بنور	هنوز

تمت